

L/ps

JAARGANG 145
MAART 1976

3

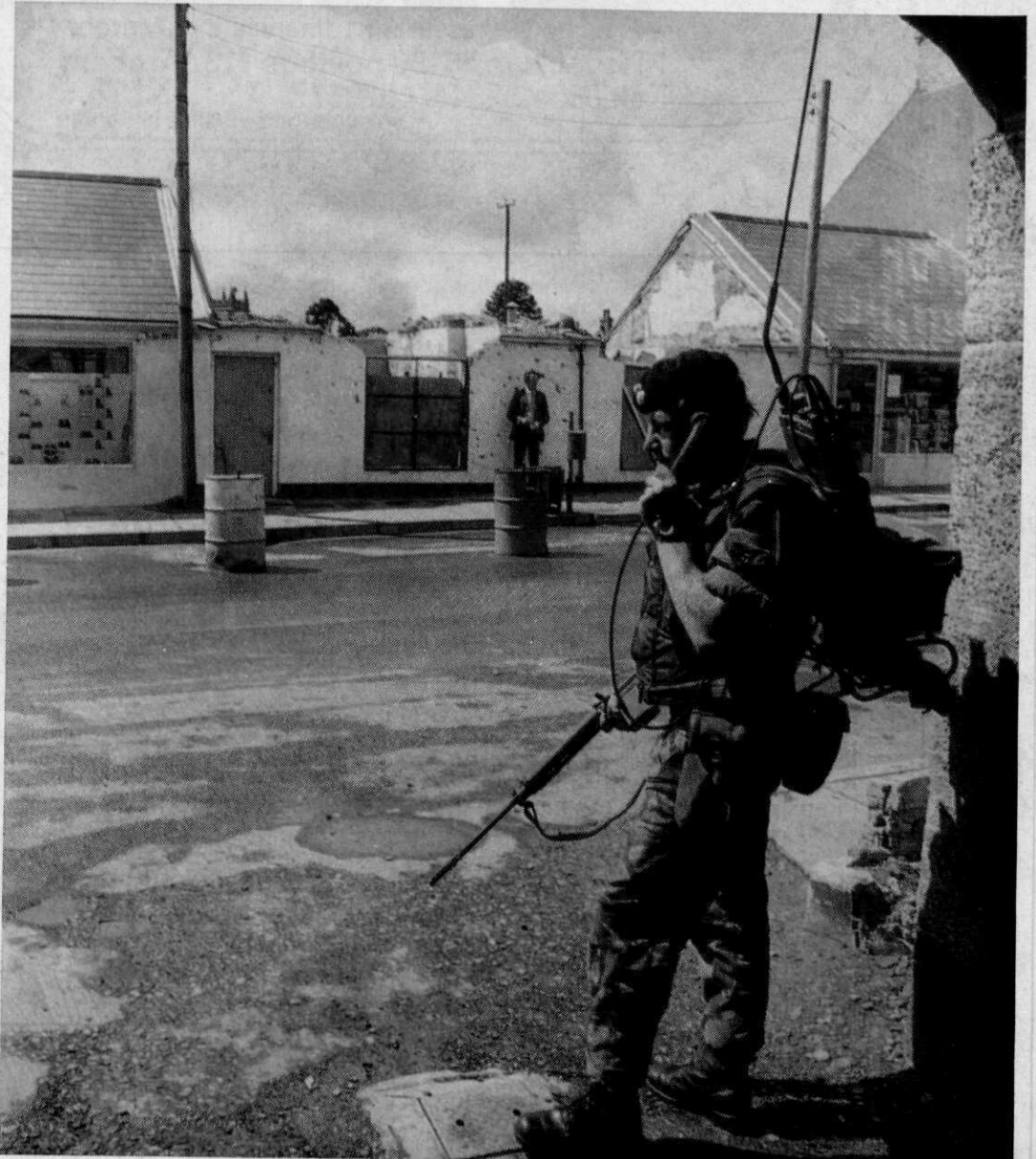
II

KON. MIL. ACADEMIE
BIBLIOTHEEK
Kasteelplein 10
BREDA

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

Vrijwilligers
tegen terreur.
Het Britse
leger in
Noord-Ierland

(zie blz. 118)

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis
brigade-generaal der Infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

M. W. A. Weers
kolonel van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN

H. A. Baaij
luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht

ir. H. Lankhorst

kolonel van de technische staf

A. Majers

brigade-generaal der artillerie

G. A. Numan

brigade-generaal der Infanterie

CORRESPONDENTIE

Adm. Militaire Spectator
p/a Bureau Voorlichting MvD,
Spui 32, Den Haag.
Tel.: (070) 72 14 64

ABONNEMENTEN:

f 25,— per jaar
buitenland f 30,— per jaar
losse nummers f 2,50

ADVERTENTIES:

Frankenhorst 28, Sassenheim
Tel.: (02522) 1 06 46
Contractprijzen op aanvraag

NADruk VERBODEN

inhoud

- 92 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht
-
- 93 Discipline, conditio sine qua non voor geloofwaardigheid.
-
- 95 Van militaire dienst tot moreel dienstbetoon. De Kaninefaten verstevigen in Roemenië nog steeds grensposities, door J. R. Evenhuis, journalist, Rome.
-
- 106 De mogelijkheid van meer vrijwilligers in de Koninklijke landmacht, door R. S. Datema en J. A. van den Elsen, cadet-vaandrags der cavalerie resp. infanterie.
-
- 118 The corporals' war. Internal security operations in Northern Ireland, by Norman L. Dodd, colonel UK Army, retired.
-
- 126 Van keizerlijk leger naar Bundeswehr en Nationale Volksarmee, door H. Toorenvliet, publicist, Den Haag.

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 75016(51.16/25)/LuO 75513(51.16/26). Uitoefening van grondrechten door militairen.

LaO 57061(91.5/1). Jaarlijkse herdenkingen (herdruk).

LaO 72029(23.1/69)/LuO 72524(23.1/71). Instelling militair sociale dienst (herdruk).

LaO 75017(51.2/109)/LuO 75514(51.2/83). Nadere voorzieningen terzake van de bevoegdheid de werkelijke dienst van dienstplichtigen te verlengen.

LuO 75515(51.2/84). Lastgevingen.

LaO 63049(55.17/59)/LuO 63539(55.17/57). Tegemoetkoming wegens inkomstenderving en reiskosten (herdruk).

LuO 72521(23.3/7) Vredesorganisatie commando logistiek en opleidingen (herdruk).

LaO 75018(55.1/9x)/LuO 75516(55.1/9v). Wijziging boekwerk Regelingen inkomsten militairen Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht (26e wijziging).

LaO 73021 (55.3/159)/LuO 73518(55.3/157). Woningverandering.

LuO 55573 (78/50b). Voorschrift be-

treffende de hogere technische vorming van officieren der KLu (herdruk).

LuO 68536 (23.3/4). Onderdelen, behorende tot de vredesorganisatie van de KLu, die niet ressorteren onder één der commando's (herdruk).

LuO 75506 (86/11). Telecommunicatieaanleggenheden.

LaO 54065 (55.18/2)/LuO 54065(55.18/2). Regeling gastengeld (herdruk, dec. 1975).

LaO 58136 (55.18/4)/LuO 57640(55.18/3). Voorlopige regeling tafelgelden en enkele daarmee verband houdende onderwerpen (herdruk dec. 1975).

Lumed 523-75 (51.13/61). Benoeming tot officier bij de dienstgroep van de officieren van de KLu.

Lumed 524-75 (55.12/60). Betalingsdata militaire bezoldiging in 1976.

Lamed 003-64 (23.2/4). Benoeming tot beroepsofficier bij het dienstvak van de officieren voor bijzondere diensten (herdruk, dec. 1975).

Lamed 037-75 (51.13/37). Overplaatsing van eerste luitenants naar het wapen der Koninklijke marechaussee.

Lamed 038-75 (51.13/38). Overplaatsing van officieren naar het dienstvak van de geneeskundige troepen.

Lamed 039-75 (55.12/57). Betalingsdata militaire bezoldiging in 1976.

Lamed 040-75 (78/419). Opleiding tot beroepsofficier.

Lamed 041-75 (55.5/80)/Lumed 525-75 (55.5/77). Donorschap bij orgaantransplantatie.

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

VS 17-227/4 (Handboek schutter/lader Leopardtank). Dit voorschrift, dat zowel in vredes- als in oorlogstijd dient te worden gehanteerd, zal op het OCC en bij de parate Leopard-eenheden worden gebruikt tijdens de instructie voor tankcommandant, schutter en lader van zowel dienstplichtig als beroepspersoneel. In dit voorschrift worden de schietopleiding, de bediening en het onderhoud van het hoofdwapen (105 mm kanon) en de bijwapenen (zowel torendak- als coaxiale mitrailleur en rookgranaatwerper), alsmede het justeren van de wapenen en de richtmiddelen behandeld. Tevens is een apart hoofdstuk gewijd aan tankherkenning t.b.v. de cavalierist.

VS 17-412/3 (Tankschietoefeningen AMX-13 met kanon 105 mm, 2e druk). Deze nieuwe druk is noodzakelijk geworden door het veranderen van de nummering van de tankschietplakjes en het herzien van verschillende oefeningen.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijkswege de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit schriftelijk kenbaar dienen te maken bij het Ministerie van Defensie, Afdeling CPD, Bagijnestraat 36, Den Haag.

Discipline, conditio sine qua non voor geloofwaardigheid

* * Het is bepaald niet voor het eerst, en onge-
* twijfeld zal het ook niet voor de laatste maal zijn, dat in de kolommen van de Militaire Spectator aandacht wordt gevraagd voor een zo omstrede en nochtans zo essentieel begrip als de discipline en de daaraan in de militaire samenleving toe te kennen waarde. In meer dan één editoriaal en in verscheidene artikelen in het recente verleden heeft deze problematiek centraal gestaan en in verschillende andere werd zij mede betrokken, in samenhang met beschouwingen over aanverwante of overkoepelende vraagstukken.

Discipline is in onze dagen voor velen een onmiskenbare steen des aanstoots. Voor vele anderen daarentegen is zij een noodzakelijke voorwaarde voor de taakvervulling door de krijgsmacht. Al te vaak geeft menigeen toe aan de neiging, subjectief een overdreven inhoud te geven aan het begrip in kwestie, naar believen chargerende ten gunste of ten ongunste. Door modernistische progressieven wordt het verfoeid, door conservatievere functionalisten vurig verdedigd; volgens de een is het een verwerpelijk instrument van bekrompen machtswellustelingen, volgens de ander de onmisbare hoeksteen van het veiligheidsapparaat. Het is zowel het hete hangijzer in het verpolitiekte gekrakeel over nut, wenselijkheid of noodzaak van tuchthandhaving in de krijgsmacht als een geliefd onderwerp voor vrijblijvend idealiseren door externe theoretici.

Voor- en tegenstanders zoeken om strijd naar argumenten ter staving van hun opvattingen. En waarmee zou een betoog afdoender en overtuigender kunnen worden ondersteund dan met voorbeelden uit de werkelijkheid, zoals die met name werd geboekstaafd in de recente krijgsgeschiedenis? Dat daarbij het gevaar van een subjectieve interpretatie zeker niet geringer is dan hiervoor werd aangeduid, zal aanstonds worden beaamd door een ieder die toehoorder heeft mogen zijn bij een dergelijke discussie.

Het ligt bijvoorbeeld wel voor de hand dat de nederlaag van de kadaver-gedisciplineerde Duitse

militaire machinerie in de Tweede Wereldoorlog koren op de molen is voor hen die de discipline beschouwen als iets achterhaalds. Om met dat argument evenwel kracht te kunnen bijzetten aan een tegenpleidooi zal de pleiter zijn opponenten wel ervan moeten overtuigen dat het anderzijds de — ogenschijnlijk — zoveel lossere interne verhoudingen in de Amerikaanse strijdkrachten zijn geweest waaraan het succes der geallieerden was te danken.

Zo levert ook een bestudering van de militaire geschiedschrijving over de oorlogen in het Midden-Oosten tussen Israël en zijn naburen een rijke oogst aan mogelijke argumenten, welke bewijskracht vaak al evenzeer twijfelachtig blijkt. Hoezeer men daarbij op zijn hoede moet zijn laat zich wel vaststellen bij het bezien van het onjuiste beeld dat de door velen als onfeilbare profet geëerde R. R. Bigler van het Israëliëse leger tekende in zijn, in 1963 verschenen en sindsdien druk geciteerde, „Der einsame Soldat”. Dat deze Bigler — in grote mate steunende op Marshalls „Men against fire” en „Sinai Victory” — het allesbehalve bij het rechte eind had toen hij de Israëliëse krijgsmacht beschreef als een van uiterlijke discipline — „Formenkram aus der europäischen Traditionskiste” — gespeend leger, werd destijds in dit blad reeds aangetoond door de toenmalige Ikol Antonietti (*Mil. Spet.* 141(1972)(3) 105), die reageerde op een door anderen eerder gebroken lans voor „Modernisering van de discipline in de Koninklijke Landmacht” (*Mil. Spect.* 139(1970)(10)455).

Nu zou ter verontschuldiging van Bigler nog kunnen worden aangevoerd dat hij het heeft moeten stellen met beknopte gegevens uit hoogstens de helft van de oorlogen waarin Israëls strijdkrachten zich nu al viermaal in de loop van een kwart eeuw hebben moeten waarmaken. Een overeenkomstig excuus kan echter bezwaarlijk meer gelden voor hen die nog steeds zijn uitspraken blijven hanteren om te betogen dat de gevechtskracht en geloofwaardigheid van een leger als het Israëliëse

ook zonder enige discipline wel zijn gewaarborgd. Immers, sinds de publikatie van Biglers visie beweest Israëls krijgsmacht haar les te hebben geleerd; eerst in de junidagen van 1967 — daarop werd o.m. gewezen in het vorenaangehaalde artikel — en vervolgens in de Yom-Kippoeroorlog van 1973; om nog maar niet te spreken van de feitelijk ononderbroken oorlogstoestand door de niet-aflatende guerrilla-activiteiten aan al zijn grenzen. Er is dan ook niets op tegen dié Israëlische krijgsmacht ten voorbeeld te stellen aan de leden van het militaire apparaat van een andere kleine natie, zoals de onze.

De oorlogservaring van de Israëli's is vanzelfsprekend bepalend voor de opleiding en vorming van hun strijdkrachten. Hun commandanten, op alle niveaus, weten uit eigen ondervinding welke eisen het gevecht aan hun ondergeschikten stelt. Het is immers nagenoeg zeker dat zij zelf in een der eerdere conflicten in een zelfde positie hebben verkeerd als hun ondercommandanten en manschappen thans. Het is daarom zonder meer duidelijk: *de commandant eist, hij palavert niét!* Hij wéét dat dat laatste in de theorie gewoonlijk wél, doch in de harde praktijk nimmer tot resultaten leidt.

In grote oefeningen, veelal brigade- of Ugdah (= gevechtsgroep) verband, worden letterlijk alle aspecten van de strijd beoefend, met als enig verschil dat de man niet werkelijk onder vuur wordt genomen. Dat Israël in zijn strategie op de binnenlijnen kan worden genoodzaakt aan alle fronten tegelijk te opereren, rechtvaardigt het met alle middelen voorbereiden van de verbluffende mobiliteit waartoe de Israëli's in staat bleken. Voorwaarde daartoe is evenwel dat elke militair zich *zonder voorbehoud* schikt in een — naar vredesmaatstaven gemeten — harde aanpak. Langdurige zware fysieke inspanningen zonder veel gelegenheid tot rust of slaap zijn regel, zowel in de opleiding als tijdens de oefeningen. Geen enkel Israëlisch bataljon is werkelijk onthand als het de organieke voertuigen zou missen, want in de opleidingsperiode wordt een afstandsmars gemaakt van niet minder dan 300 km. Haperende bevoorradingsvormt al evenmin een probleem: de Israëlische soldaat heeft geleerd in de woestijn te overleven op niet meer dan een veldfles water per dag. Wie in een dergelijk hoog gemotiveerd leger de mogelijkheid zou willen opperen van te demonstren om enigerlei compensatie af te dwingen voor het ondervonden ongemak van extreme

werktijden of anderszins, zou — als zijn mededienstplichtigen hem „onbeschadigd” zouden laten — waarschijnlijk sneller en met méér reden bij een psychiater belanden dan enige would-be S-5 figuur ten onzent!

De *formele discipline* wordt dan ook onveranderd hoog gehouden. Gehoorzaamheidsplicht is een vanzelfsprekendheid in een leger dat zich uit alle richtingen doorlopend bedreigd weet en daarbij beseft dat elk negeren van die dreiging onontkoombaar fataal zal zijn. De Israëlische soldaat in de gevechtseenheden is zeer zeker geen slordige, onverzorgde vagebond zoals sommige bedrieglijke plaatjes — wellicht geschoten door voorzichtige fotoverslaggevers in het etappegebied — wel wilden doen voorkomen. Befaamde aanvoeders als Allon, Dayan, Bar-Lev, Sharon, Joffe, Tal en wie al niet meer, waren ten volle *ervan doordrongen dat functionele en formele discipline een onverbrekkelijk geheel vormen.*

Uiteraard hebben de hachelijke situaties uit het begin van de Yom-Kippoeroorlog van oktober 1973 de Israëli's tot diep nadenken gestemd. Een grondig onderzoek naar de oorzaak van bepaalde debacles kon ook niet uitblijven. In het verslag van haar bevindingen rapporteert de onderzoekscommissie als haar, niet voor tweeërlei uitleg vatbare, conclusie dat de Israëlische gevechtseenheden op enkele uitzonderingen na hun taak voortreffelijk hebben vervuld tegenover een vaak grote numerieke overmacht, „dank zij hun hoge graad van formele en functionele discipline”. De falende uitzonderingen daarentegen waren eenheden die „met losse teugel werden bestuurd en daardoor niet bestand bleken tegen de zware druk van de gevechtssituatie”.

Het is niet zozeer bedenkelijk dat Bigler vernoemd nog steeds wordt aangehaald als het oogmerk is: de waarde van de discipline ongunstig te belichten. Het bedenkelijkste is dat sommigen erop uit zijn ons te doen geloven dat een leger „bij het aanschouwen waarvan elke vijand zich wel zal moeten doodlachen”, het ideale instrument-bij-uitstek is waaraan een natie de zekerstelling van haar zelfstandige voortbestaan zal kunnen toevertrouwen.

Voor het op peil houden van de noodzakelijke gevechtskracht én voor het verwerven van een voor oorlogsvoorkoming onmisbare geloofwaardigheid kunnen wij ons maar beter richten naar het Israëlische voorbeeld: discipline als *conditio sine qua non!*

Van militaire dienst tot moreel dienstbetoon

De Kaninefaten verstevigen in Roemenië nog steeds grensposities

J. R. Evenhuis

journalist, Rome

Roemenië, het oude Dacië, is als Romaans land aan alle kanten door Slavische volken omringd, op de (niet bijzonder harmonische) nabuurschap van Hongarije na. En dat heeft in de eerste twintig jaren van communistisch bewind ingehouden dat het een uitermate impopulair slaviseringsproces over zich heen moest laten gaan. Zelfs het Roemeense alfabet werd gedelatiniseerd om de specifiek Romaanse cultuur van het land aan te tasten en op den duur rijp te maken voor geruisloze ondergang in de Slavische omgeving.

Vermoedelijk hadden de planslavistische Russen in de nieuwe communistische editie al enkele illusies over het resultaat, toen omstreeks 1965 de terugslag kwam; eerst meer cultureel maar daarna ook steeds meer in politiek opzicht. Het is in dit opzicht interessant dat Nicolae Ceausescu, de communistische politicus die ten slotte zijn naam aan het nieuwe nationale Roemeense communisme zou geven, op volksvergaderingen dikwijls meer over de geschiedenis van zijn land dan over de ideologie van zijn partij sprak.

Liever dood dan onvrij

De Roemenen hebben overigens reeds meermalen getoond dat zij op momenten waarop men dat helemaal niet zou verwachten, ineens hun geschiedenis naar voren weten te halen als de beste morele steun van de natie. Zo schreef een groot Roemeniëkenner reeds in 1934:

To some, Rumanian history may seem obscure and often inglorious, but there is a certain dynamic force in its vicissitudes, and Europe cannot show any more striking example of the corroding effects of foreign rule, of the failure of a policy of systematic assimilation, and of the gradual triumph of national sentiment over unfavorable circumstances. (R. W. Seton-Watson — A history of the Roumanians)

Het deel van hun geschiedenis waarop de Roemenen het meest trots zijn, is echter zonder enige twijfel de tijd, nu 2000 jaar geleden, toen het tegenwoordige Roemenië door een Thracisch volk,

de Daciërs, werd bewoond. Vandaar dat een programmatische film over deze Daciërs in Roemenië's jongste politieke lotgevallen ook een zeer grote functie heeft gehad, zeker te vergelijken met de rol die Aubers opera *La Muette de Portici* in 1830, bij de Belgische opstand heeft gespeeld in de kritiek van de Belgen op de Nederlanders.

In die film, die in 1967 uitkwam, juist toen de Roemenen de meeste behoefte eraan hadden hun gevoelens over de Sovjets en hun communistische planslavisme eens te luchten, gaat het om de strijd van de laatste Dacische koning, Decebalus, tegen de Romeinen die vervolgens zijn land zullen bezetten en van de daar wonende Thraciërs de Romeinen zouden maken die zij nu, als Roemenen, ook nog tot op zekere hoogte zijn. De tijd is 106 n. Chr. en er wordt nog aan een compromis tussen Daciërs en Romeinen gewerkt. Vooral één scène van die film — bijna alle Roemenen hebben hem intussen gezien — heeft een bepaald nationaal effect gehad. Het is de scène waarin Decebalus een Romeinse afgezant zijn rijkdommen laat zien, diens bewondering ter kennis neemt maar dan zijn stem verheft en verklaart „Wij Daciërs zijn gastvrij en delen alles met onze gasten. Maar wij sterven liever dan dat men ons onze onafhankelijkheid en vrijheid afneemt.”

Het oorverdovende applaus dat in de Roemeense bioscopen steeds op die scène is gevolgd, is tot op heden het beste surrogaat geweest voor vrije algemene verkiezingen in dit land onder de schaduw van de Brezjnef-doctrine . . .

Eigen buitenlandse politiek

Er zullen tegenwoordig wel niet veel communistische landen zijn die er een, wat men noemt, populaire buitenlandse politiek op nahouden. Roemenië is daarop, vooral doordat Ceausescu — hoewel veder zo ondemocratisch, tyranniek, ijdel, nepotistisch en vooral hard voor de arbeiders als het maar zijn kan — aan lang vertrapte

gevoelens van Roemeense nationale eigenwaarde appelleert, een opvallende uitzondering.

Sterk door die nationale consensus, zijn deze man langzamerhand dingen mogelijk die een zwakker staande Oosteuropese communistische politicus vermoedelijk wel uit zijn hoofd zou laten. In de loop van 1975 was men weer getuige van een opmerkelijke ontwikkeling. Konden nog niet zo lang geleden eenheden van de Amerikaanse vloot in de Zwarte Zee nauwelijks verschijnen zonder dat de Moskouse regerings- en partijpers een hels spektakel ontketende, de bezoeken van zulke eenheden aan Roemeense havens zijn nu stilzwijgend toegestaan. Bovendien was in september de chef van de generale staf van het Amerikaanse leger, generaal Frederick C. Weyand, vier dagen in Roemenië om een bezoek van zijn Roemeense collega, kolonel-generaal Ion Coman, aan de Verenigde Staten te beantwoorden.

Voorts kan men ook de enge relaties tussen Roemenië en China, in een tijd waarin de verhouding tussen de Sovjet-Unie en China vaak op springen schijnt te staan, zien als een duidelijk bewijs van nieuw Roemeens politiek zelfvertrouwen.

Dit alles is echter niet te denken zonder die frappante saamhorigheidsrelatie die de Roemenen met hun landgenoten en met het verleden onderhouden en die al hun politieke handelingen schijnt te inspireren.

Nowhere in Eastern Europe are the sense of nationhood and the spirit of national identity, the glories of the ancient past and a cultural heritage so deliberately and conspicuously patronized, promoted, and displayed by a communist ruling group as in Rumania. [1]

Dit is des te verrassender voor buitenstaanders daar die culturele traditie die de Roemenen zeer sterk bindt, zo vaak — evenals rivieren in dat deel van Europa — voor lange afstanden ondergronds verdwijnt. Er bestaan in de Roemeense geschiedenis perioden waarbij men zich zou kunnen afvragen waar het Roemeense volk eigenlijk is gebleven. Dan bezonnen de Roemenen zich echter weer eens nadrukkelijk op hun Daco-Romeinse verleden en steeds kreeg de natie daardoor nieuwe impulsen. Zo hoeft het niet te verbazen dat ook de politiek van Ceausescu wordt begeleid en is voorafgegaan door een ware stortvloed van belangstelling voor de oude Romeinen.

Deze belangstelling heeft nu steeds meer een archeologisch aspect gekregen. In het bijzonder hebben de Roemenen de ambitie ontwikkeld om tot in de fijnste details de Romeinse bezetting van

hun land te reconstrueren aan de hand van overblijfselen van legerplaatsen, gevonden militaire diploma's, inscripties en wat er in de literatuur vermeld staat over de bevelsstructuren in het bezette Dacië.

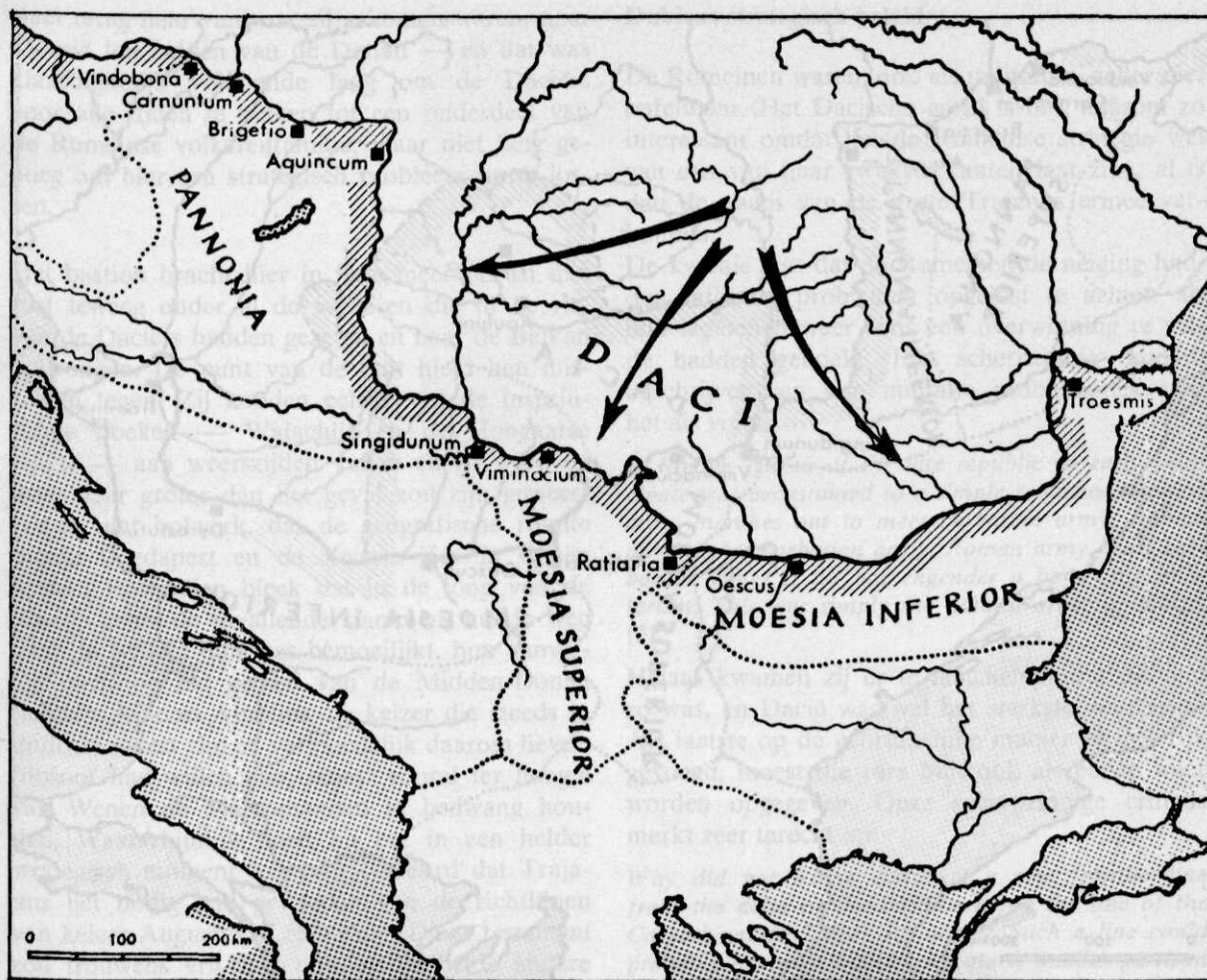
Bataven en Kaninefaten als bondgenoten

Het is te meer de moeite waard eens op deze bemoeiingen in te gaan omdat zij merkwaardigerwijs ook de Nederlandse geschiedenis raken. Er is namelijk gebleken dat de Romeinen voor de beveiliging van deze, het meest aan barbaarse invallen blootstaande, uitbreiding van hun rijk voor een groot deel vertrouwden op hun Bataafse en Kaninefatische hulptroepen.

De Bataven en Kaninefaten hebben in de oude geschiedenis, nadat zij in het jaar 69 tegen Rome in opstand waren gekomen, niet meer veel van zich doen spreken, maar dat niet alles daarna eenvoudig anticlimax was, bewijst reeds een zeer eervolle aan hen gewijde passus in Tacitus' *Germania*. Dit geschrift kwam in 98 in Rome uit. Over de opstand van nauwelijks dertig jaar daarvoor vindt men daarin geen woord; wel wordt daarentegen gewag gemaakt van een „oude alliantie” (*antiqua societas*), die door Tacitus als een groot voordeel voor Rome wordt beschouwd daar hij deze stammen als de dapperste van alle Germanen betitelt (*Germania XXIX*). Zij zijn „velut tel atque arma”, waarmee hij ongeveer wil zeggen dat zij even waardevol zijn als een heel wapenarsenaal.

In elk geval vindt men Bataven en Kaninefaten op allerlei plaatsen waar het nogal spannend toegaat, en in de tweede eeuw hadden de Romeinen zo'n „brandweer” speciaal langs de Donau nodig. Er is althans één Donaustad die ook in haar naam nog de herinnering aan deze defensiebijdrage uit de Lage Landen levend houdt: het Beierse Passau, afgeleid uit *Castra Batava*.

Het zou, gezien deze volijverige medewerking, enigszins onlogisch zijn geweest indien de Romeinen in die tweede eeuw in het eigen land van de Bataven en Kaninefaten bezettingstroepen hadden gehandhaafd. Na de opstand van 69 bevond zich immers in de castra waarbij later de nederzetting Nijmegen (*Noviomagus*) ontstond, voor het eerst een compleet Romeins legioen (*X Gemina*) permanent op Bataafse bodem. Dit legioen vertrok evenwel reeds in de eerste jaren van de tweede eeuw — eveneens in de richting van de Donau — om nooit meer door een ander te worden vervangen.

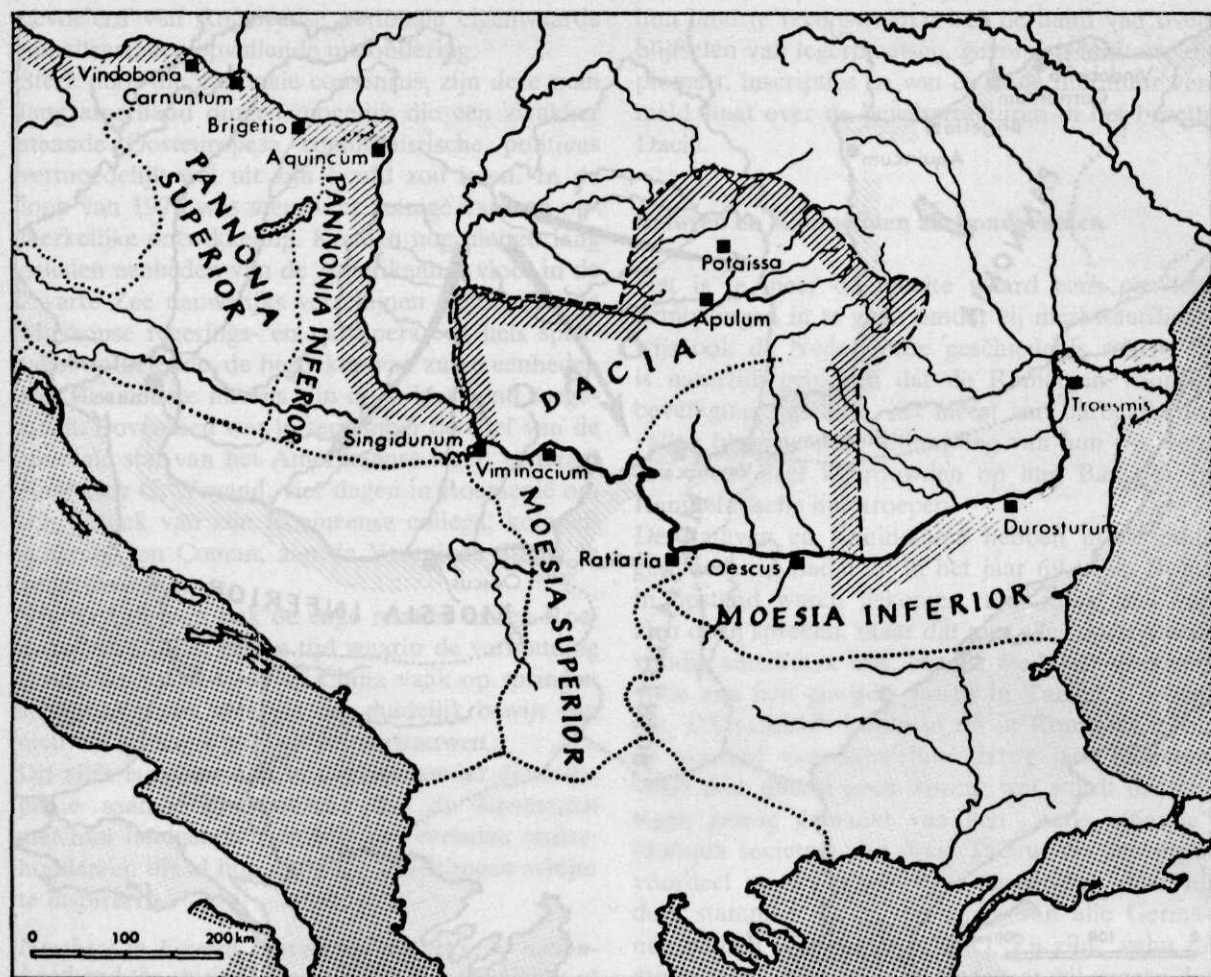
Natuurlijke grenzen en verdedigbare posities

Keizer Augustus heeft een zogenaamd testament nagelaten waarin hij het nageslacht op het belang van natuurlijke grenzen voor het rijk wees: Rijn en Donau in het noorden, zeeën en woestijnen elders, maar die natuurlijke grenzen voldeden helaas niet. Of, anders gezegd, de strategen van het Romeinse rijk begonnen, terecht of ten onrechte, aan de panacee van die natuurlijke grenzen te twifelen. Dus brachten zij rectificaties aan die op het bezetten van minder gemakkelijk te verdedigen land neerkwamen. Om bijvoorbeeld de Rijn-grens veiliger te maken werd in het jaar 43 tot een invasie in Engeland besloten; in Duitsland werden de Agri decumates, in de grote bocht tussen Rijn en Donau, in 74 bij het verdedigingsstelsel gevoegd en ook aan de grote strategische uitbreiding van de Romeinse macht over het tegenwoordige Roemenië, ten noorden van de Beneden-Donau, lagen analoge redeneringen ten grondslag.

De Romeinse rijksgrens aan de Midden- en Beneden-Donau aan het einde van de eerste eeuw, vóór de verovering van Dacië

Het was keizer Trajanus die kort na het jaar 100 in die streken, vrijwel voor het laatst, de oude Romeinse veroveringsmachine nog eens liet rollen, meer om een grensrectificatie dan vanwege een speciaal Romeins bezwaar tegen de Daciërs, een heldhaftig volk dat de Romeinen opmerkelijk goed partij gaf. Pas na twee zware veldtochten — in de jaren 101—102 en 105—106 — kon het Romeinse leger, technisch beter geoutilleerd dan enig ander Romeins leger van vroegere of latere tijd, deze Daciërs onder hun bekwame koning Decabalus definitief ten onder brengen.

Over die Romeinse verovering van Dacië doen allerlei nogal moderne imperialistische theorieën de ronde. Zo zouden de Romeinen speciaal door de delfstoffenrijkdom van het gebied benoorden de Donau zijn aangetrokken. Het is echter beter zich aan de historische feiten van het tijdperk zelf

te houden en die wijzen slechts in één richting: grensbeveiliging.

De grote moeilijkheid voor de Romeinen was hier, dat zij bij hun verdedigingsvoorbereidingen tegenover de omwonende stammen rekening moesten houden met het ongunstige beloop van de Donau die bij Boedapest een hoek van 90° maakt, zodat Augustus' aanbeveling zou neerkomen op een feitelijk onverdedigbare Balkan. De rechtstreekse aanleiding was een militaire catastrofe, die zich in het jaar 85 voltrok in Moesië — ten zuiden van de Beneden-Donau — waar een geheel legioen (V Alaudae) compleet werd verrast en vernietigd door van over de rivier onverhoeds binnenvallende stammen. Het was daarom zaak de grens, om zeker te zijn, veel verder naar het noorden te verplaatsen tot waar de van de hoogvlakten van Bohemen en Zevenburgen komende invallers zouden kunnen worden opgevangen alvorens zij zich konden verenigen voor het doen van massale aanvallen op delen van de rijksgrens. Met andere woorden, de Romeinen moesten vat krij-

De Romeinse rijksgrens op de Balkan na de verovering van Dacië door Trajanus

gen op het volkerenverkeer over de Karpaten om te kunnen verhinderen dat hun legioenen tot een speelbal voor stormachtige overvallen zouden worden.

Vooruitgeschoven positie

Zo ontstond hier die merkwaardige „bult” als hoedanig het hoofdzakelijk om strategische redenen veroverde Dacië op historische kaarten aandoet. Een bolwerk dat tussen Boedapest en de Zwarte Zee ver naar het noorden uitsteekt en voldoende op zijn kracht als bolwerk vertrouwt om zowel in het oosten alsook in het westen een onverdedigd gat te laten bestaan. Een bastion dus dat naar drie kanten moest worden verdedigd. Deze uitstulping ten noorden van de Donau is op den duur geen succes geworden. Zij hield het ruim 150 jaar uit — in 271 gingen de Romeinen

weer terug naar vanwaar zij gekomen waren, naar Moesië ten zuiden van de Donau — en dat was klaarblijkelijk voldoende lang om de Daciërs voor alle tijden te maken tot een onderdeel van de Romeinse volkerenfamilie, maar niet lang genoeg om hier een strategisch probleem op te lossen.

Het bastion bracht hier in feite meer onrust dan rust teweeg onder al de volkeren die in de rug van de Daciërs hadden gezeten en naar de Balkan opdrongen. De punt van de bult hield hen mischien tegen. Zij konden echter vrij de inspringende hoeken — Walachije en de Hongaarse vlakte — aan weerszijden vullen en zo werd de druk daar groter dan het geval zou zijn geweest zonder dat bolwerk, dat de geografische ruimte tussen Boedapest en de Zwarte Zee in drieën deelde. Bovendien bleek dat in de loop van de tweede eeuw de invallende stammen, nu de weg naar de Balkan hun was bemoeilijkt, hun aanvallen meer op het gebied van de Midden-Donau richtten. Marcus Aurelius, de keizer die steeds in uniform moest zijn en vermoedelijk daarom liever filosoof had willen zijn, moest vooral ter hoogte van Wenen de Marcomannen in bedwang houden. Waarschijnlijk heeft hij het in een helder strategisch moment wel eens betreurd dat Trajanus het nodig had gevonden van de richtlijnen van keizer Augustus af te wijken. Diens testament zou trouwens vrij snel ook op de beide andere plaatsen waar er tegen werd gezondigd (Engeland, Agri decumates) zijn geldigheid bewijzen: de niet-natuurlijke grenzen van Rome waren het eerste stuk periferie dat al in de tweede eeuw gevaar liep te worden ingedrukt.

Dubieus strategisch beleid

De Romeinen waren, ook als militairen, zeker niet onfeilbaar. Het Dacische geval is ook dáárom zo interessant omdat het de Romeinse strategie wel van een van haar zwakste kanten laat zien, al is dan de naam van de grote Trajanus ermee verbonden.

De kwestie was dat de Romeinen de neiging hadden militaire problemen opgelost te achten als hun legioenen weer eens een overwinning te veld hadden geboekt. Een scherpzinnig modern beschrijver van hun militaire problematiek stelt het als volgt:

A Roman citizen of the late republic or early principate was accustomed to a simple sequence: Roman army marches out to meet barbarian army, Roman army fights barbarian army, Roman army beats barbarian army. It did not engender a bombastic militarism. This was simply the natural order of things. [2]

Helaas kwamen zij er te laat achter dat dit niet zo was, en Dacië was wel het sterkste voorbeeld. Als laatste op de gebruikelijke manier bij het rijk gevoegd, moest die rare bult ook als eerste weer worden opgegeven. Onze scherpzinnige criticus merkt zeer terecht op:

Why did not Rome construct a new frontier line from the delta of the Danube along the line of the Carpathians to Upper Pannonia? Such a line could probably have been held by a much smaller garrison than was in fact deployed in Dacia and along the Danube, in what seems a merely wasteful fashion. Can such lack of organization be dignified with the title of 'policy'?

Hoe dit mag zijn, politiek of geen politiek, in het

De Dacische veldtocht, afgebeeld op de Zuil van Trajanus, in het Museo della Civiltà Romana te Rome

Tihău in het Roemeense district Salaj, de plaats waar zich de Romeinse castra bevond waarin cohors I Caninefatium was gelegerd

gat zijn als geen anderen de Bataven (en Kaninefaten) gesprongen.

Hulptroepen uit de Lage Landen

In 1972 heeft Dumitri Protase op het 6e internationale congres voor Romeinse en Griekse epigrafiek hoogst interessante mededelingen gedaan over deze materie [3]. Men weet nu dat in Dacië voor de uitbreiding van de Romeinse macht een opmerkelijk aantal Bataven (en Kaninefaten) is ingeschakeld geweest:

1. de *ala I Batavorum miliaria*, een ruiteregiment van 1000 man;
2. de *cohors I Batavorum miliaria pia fidelis*, een regiment voetvolk;
3. de *cohors IX Batavorum miliaria equitata*, voor een deel te voet, voor een deel te paard;
4. de *cohors I Caninefatium*, te voet.

Er is ook nog sprake van een vijfde eenheid uit de Lage Landen (*Cohors IV Batavorum*), maar daarvan zijn de sporen nog niet helemaal geverifieerd.

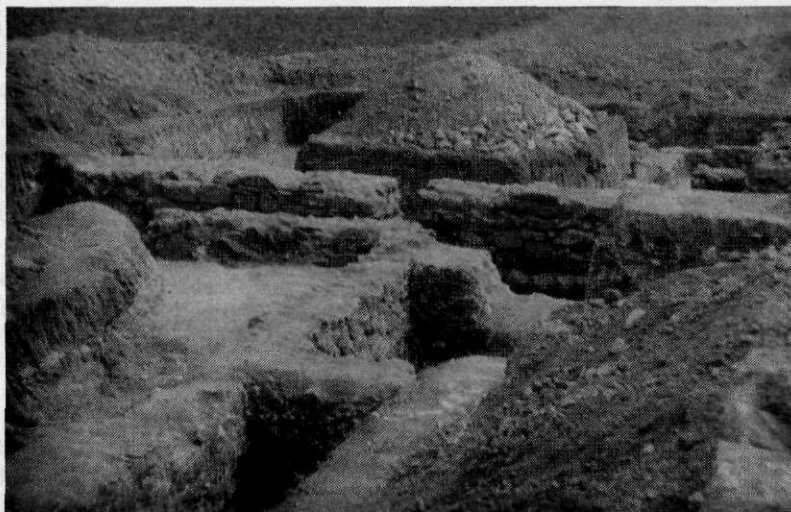
In totaal is het daarbij om zo'n 4000 à 5000 man gegaan. Een getal dat ons als zeer klein aandoet. Maar als men bedenkt dat de Romeinen voor de verovering van een land als Roemenië vermoedelijk nooit meer dan 20.000 tot 25.000 man hebben ingezet en er als bezetting zeker niet meer hebben gelaten, komen deze cijfers in een ander licht te staan. Misschien mag men zeggen dat de Romeinen, in een legere wereld, van één soldaat hetzelfde nuttige militaire effect verwachtten als in onze tijd tien of honderd soldaten worden geacht te kunnen presteren . . .

Over die Kaninefaten is thans het meeste bekend. Het was al uit gevonden diploma's gebleken dat Cohors I Caninefatium deel had uitgemaakt van het Romeinse bezettingsleger van Dacia Porolissensis, het noordelijkste gedeelte van het door Trajanus benoorden de Beneden-Donau veroverde gebied dat door diens opvolger Hadrianus rondom de nieuwe stad Porolissum — het huidige Moigrad — speciaal was versterkt om daar te de te verwachten aanvallen van over de Karpaten trekkende stammen te kunnen afweren. Maar tot voor kort was men niet erin geslaagd vast te stellen waar die eenheid zich precies heeft opgehouden.

Een rijke vondst van stenen met stempels luidende *C(ohors) I C(anine) F(atium)* op de plek van het vroegere Romeinse legerkamp, dat nu door het dorp Tihău wordt overdekt, heeft aan de onzekerheid een einde gemaakt: de cohorte moet vóór de grote Marcomanneninval van 166 in dit kamp gelegerd zijn geweest.

Het kamp (144 × 129 m), aan een rivier gelegen, was nog tot het einde van de negentiende eeuw vrij goed bewaard gebleven. Sinds die tijd hebben de dorpsbewoners bijna alles — vestingmuren, praetorium en drie hoektorens — radicaal gesloopt, merkwaaardigerwijs zonder dat er ook maar één steen met het stempel „C I C F” werd ontdekt. In recente jaren kwam er eensklaps een hele reeks met dat stempel te voorschijn.

Zoals bij elke Romeinse castra het geval was, werd ook die van Tihău door de soldaten zelf gebouwd. Daarbij was het de gewoonte dat de bouwlieden de naam van hun eenheid, extreem afgekort, op het gebruikte materiaal drukten.

De archeologische opgravingen in het Romeinse legerkamp te Tihau

De Cohors I Caninefatium was een *cohors quin-generia*, van vijfhonderd man. De meeste hulp-troepen van de Romeinen werden in cohorten van deze omvang ondergebracht, waarschijnlijk om grotere mobiliteit te bevorderen. De Cohors I Caninefatium is, naar men mag aannemen, op diverse andere plaatsen in Dacië gelegerd geweest. Zoals alle cohorten, trad ook de Kaninefatische in nauw verband met een legioen op. Het legioen dat in Dacië de achtergrond vormde van alle dislokaties was XIII Gemina, het enige legioen dat Rome na de veldtochten van Trajanus in heel Dacië onderhield. Het was gelegerd in Apulum, de tegenwoordige Roemeense stad Alba Iulia.

Vooraf na de grote Marcomanneninval in 166 bleek dat Dacië met een enkel legioen niet te houden was. Kort daarna arriveerde dan ook V Macedonica. Dit legioen werd ten opzichte van XIII Gemina onmiddellijk in een noordelijker positie geplaatst, als om het gevaar te markeren. De Kaninefaten schijnen toen uit Dacia Porolissensis te zijn teruggetrokken om dieper in Dacië nieuwe taken te krijgen.

Het bastion prijsgegeven

De grote crisis begon omstreeks 250. Het was toen dat voor de eerste maal een Romeinse keizer sneuvelde in de strijd met barbaren, en dat gebeurde niet toevallig in Dacië. Deze keizer was Decius, die in zijn korte regeringstijd (249—251) vrijwel steeds in en om Dacië moest vechten, zodat het enigszins verrassend is dat hij daarnaast in de kerkgeschiedenis ook nog de naam van de eerste grote christenvervolger heeft kunnen verwerven. Het een hield echter zeer nauw verband

met het ander. Decius was, evenals later Diocletianus, één van die door de Christenen verfoeide „krachtige” keizers die uit de oude Romeinen nog trachtten te halen wat er aan ware geest in zat. Toen hij de troon besteeg, voegde hij aan zijn eigen naam programmatisch „Trajanus” toe, de naam van een van de voorbeeldigste van alle Romeinse keizers, misschien ook in de hoop dat hij zo de nieuwe moeilijke Dacische situatie kon oplossen.

Het zat er niet meer in. In 271 trok keizer Aurelianus de uiterste consequentie door zowel V Macedonica als XIII Gemina tot de laatste man uit Dacië te evacueren en naar Moesië, bezuiden de Donau, over te plaatsen.

Daarbij treft ons een merkwaardige omstandigheid. Alle Daciërs die konden, trokken met de Romeinen mee, maar niet uit angst om door de barbaren die Dacië nu overnamen als „collaborateurs” of iets dergelijks te worden behandeld: de bekwaamsten van die barbaren waren namelijk zelf geenszins afkerig van emplooi in Romeins verband. Neen, de Daciërs waren inmiddels zozeer Romeins geworden dat zij ook onder Romeinen wilden blijven leven.

Aurelianus honoreerde hun gevoelens door aan het deel van Moesië waar deze vluchtelingen zich nu vestigden, officieel de naam „Dacië” te geven zodat zij zich in zekere zin weer thuis konden voelen. Dat is ongeveer hetzelfde als wanneer nu ergens buiten Vietnam een Amerikaans territorium in „Vietnam” zou zijn omgedoopt.

In het algemeen kan het geval Dacië leren dat men Romeinse bezettingsgeschiedenis niet mag verwarren met bezettingsgeschiedenissen zoals wij die in Europa sinds Napoleon en Hitler hebben

Detail van de opgravingen in het inwendige van de castra te Tihău

leren kennen. De Bataven en Kaninefaten hadden zich voor niets te schamen, en hun nakomelingen die zich misschien geroepen zouden voelen om daarvoor, zoals in onze dagen gebruikelijk, de tegenwoordige Roemenen hun excuses aan te bieden, zouden een grote psychologische blunder begaan. Het was natuurlijk een bezetting. Paul MacKendrick zegt, hoewel tot overschatting van de troepensterkte geneigd:

To protect a dozen towns — and their own interests — the Romans kept fifty thousand men, mostly non-Roman auxiliaries, on the alert in a hundred camps for 165 years. (The Dacian Stones Speak. Chapel Hill (1975)143).

Er zijn echter bezettingen en bezettingen, en indien de Romeinen niet in Roemenië waren geweest, zouden de Roemenen in hun aan bezettingen zeker niet arme land net de enige bezetting hebben gemist die hun meer heeft gebracht dan ontnomen.

Grendel in het dal

De Bataven en Kaninefaten hadden — dat moet men toegeven — een bezettingstaak. Maar het was er een van een zuiver militair, en feitelijk ook nogal congeniaal karakter. De Kaninefaten zaten, zoals we zagen, in Tihău. Wat deden zij daar? Wel, langs Tihău stroomde de Somes, een rivier die uit de Karpaten kwam en hun taak was daar ter plaatse het rivierdal af te grendelen.

Hier bestond nauwelijks een *limes* als uitgesproken defensiewal. De Romeinen hielden zich in dit bergachtige terrein aan een verdedigingsvorm waaraan Donaszewski, lang voordat er andere,

technische inrichtingen van die naam waren, de goede benaming *Talsperren* heeft gegeven.

Ook de andere „Nederlandse” cohorten die tot dusverre in Dacia Porolissensis nog niet nauwkeurig konden worden gelokaliseerd, hadden naar men aanneemt een overeenkomstige afgrendelings-taak. [4]

Hier toonde zich een van de meest elastische kanten van de in het algemeen nogal rigide Romeinse militaire organisatie: het inzetten van hulptroepen met een bepaalde lokale achtergrond en begaafdheid daar waar zij het beste effect konden sorteren.

Die idee was van keizer Augustus geweest, en Rome is er nog eeuwen goed mee gevaren.

The auxiliaries were not uniform in organization and equipment like the legionaries, but remained picturesquely varied. They were deliberately devised to counteract the more obvious legionary deficiencies, such as rigid order of battle and unsuitability for uneven ground. [5]

In totaal schijnen er in Dacia Porolissensis 15.000 man gelegerd te zijn geweest. De Bataven en Kaninefaten beten bij deze voor Romeinse verhoudingen zeer geconcentreerde strijdkrachten — Dacia Porolissensis was door Hadrianus opzettelijk klein gehouden om versnippering tegen te gaan — de spits af, zo blijkt uit alle archeologische „boodschappen” die uit Roemenië komen. [6]

Anders dan de Bataven, die na 70 in het Romeinse leger waren vertegenwoordigd met verschillende cohorten — waaronder de Cohors IX Batavorum miliaria die voor en na Trajanus' veldtocht in Dacië verbleef en die bijdroeg tot de naam van Passau — hebben de Kaninefaten nooit meer

bijgedragen dan één cohorte. Men neemt aan dat de cohorte, al bleef zij dan de titel dragen, op den duur waarschijnlijk niet meer zoveel manschappen telde die van zich konden zeggen dat Kaninefatisch bloed door hun aderen stroomde. Wel was er nog een Kaninefatische ruiterafdeling (Ala I Caninefatium) die tot het begin van de tweede eeuw was gestationeerd in Ladenburg (bij Mannheim) en die vervolgens eveneens naar de Balkan (Pannonia) werd overgeplaatst.

Onophoudelijke dreigingen

Die overplaatsingen zijn heel goed te begrijpen want terwijl aan de Rijn de Pax Romana na het jaar 70 steeds meer een feit werd, is het aan de Donau, en speciaal aan de Beneden-Donau, nooit tot een gegarandeerde afgrenzing tegen de barbaren gekomen. Omstreeks 150 bedreigden hun strooptochten over de Donau al de buurt van Aquileja (Adriatische Zee) en in die zelfde tijd waren toen ook de Goten al eens kort in Athene. Steeds waren nieuwe versterkingen nodig. De garnizoenen langs de rivier omvatten in het midden van de vierde eeuw een recordaantal manschappen (145.000). Toch is het hier nooit rustig geworden. Hier lag de meest neuralgische grens van het Romeinse Rijk in Europa. Na de Marcomannen waren het vooral de Quaden, een andere Germaanse stam, die de grootste waakzaamheid vorderden. Hun raids tot diep achter elke limes die er mocht zijn, verrasten niet slechts het Romeinse leger maar ook een burgerbevolking die dacht dat zij volkomen veilig was.

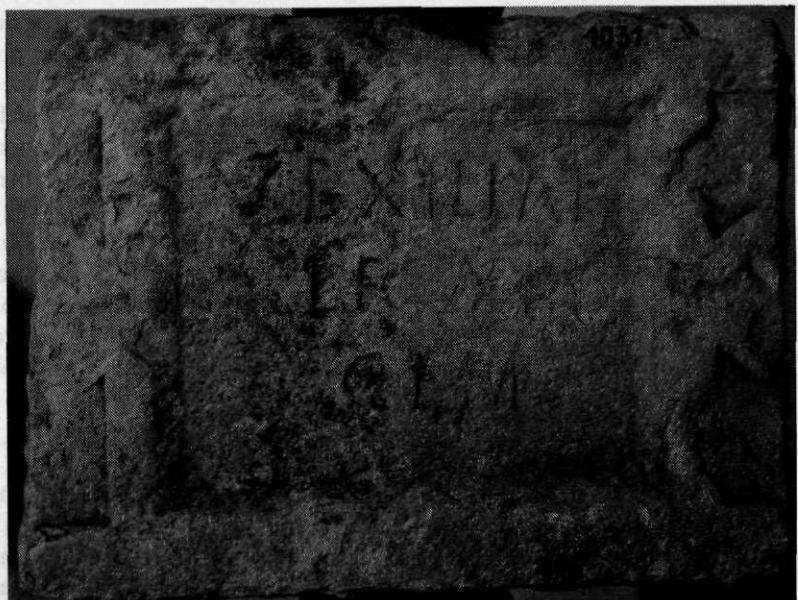
Zo vertelt Ammianus Marcellinus, de geschiedschrijver van de vierde eeuw, in zijn *Res Gestae* (29,6,7) van de dochter van een keizer in Byzantium die, niets kwaads van verre Quaden vermoedende, plezierig door de Balkan naar West-Europa reisde om daar te trouwen. Terwijl zij in een uitspanningsplaats aan de weg de lunch gebruikte („cibum sumens in publica villa”), kwam plotseeling de gouverneur van de provincie binnenstormen en transporteerde haar als de wind naar een versterkte stad, omdat er in de omgeving Quaden waren gesignaleerd.

De ondergang van het rijk begon hier in feite met overvallen van guerrilla-commando's waartegen de limesoldaten al even weinig bleken te kunnen uitrichten als tegenwoordig de officiële gewapende macht. Ammianus Marcellinus (29,6,8) beschrijft deze barbarevoorhoede als volgt:

Lieden zeer ervaren in het schaken van mensen en andere roof. Iedereen, man of vrouw, beschouwen zij als hun buit. Gebouwen worden platgebrand en daarbij lachen zij over de mensen die daarbij omkomen. Hun principe is dat alles en allen rijp zijn voor de ondergang.

Hechtere band door gemeenschappelijk gevaar

Het gevaar schijnt de Romeinen en hun hulptroupen, al stonden zij dan ver van huis opgesteld, steeds nader tot elkaar te hebben gebracht. Dit kon zóver gaan dat Romeinse ritmeesters (decurationes) die bij die hulptroupen werden gedetacheerd om hen Romeinse disciplinebegrippen bij te brengen daarvoor Germaanse religieuze begrip-

„Vexillatio legionis XIII Geminae”,
inscriptie gevonden in het Romeinse
legerkamp te Tihau

pen in de plaats kregen. Een ritmeester bij de Ala I Caninefatium kreeg na zijn dood een steen waarmee hij zich in het hiernamaals onder de protectie van de Kaninefatische godenwereld stelde. Op het laatst bestond er nauwelijks nog enige discriminatie.

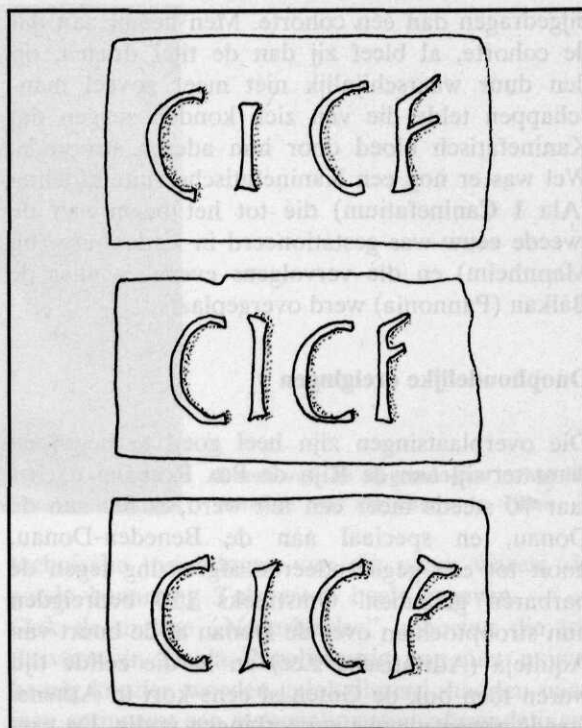
Despite the anti-barbarian feeling of many senators, the great names among the generals of fourth-century courts are German: Merobaudes, Bauto, Arbogast, Stilicho. Some twenty Germans are known with certainty to have attained the rank of magister militum during this century. (M. Todd — The Northern Barbarians. Londen (1975)34).

Die integratie van de hulptroepen zag nog Hans Delbrück in zijn *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte* (Berlijn, 1911—1921) als een zeer eenzijdige zaak. Zij werkte echter kennelijk in beide richtingen. Dit imperialisme werkte, wat de verhouding tussen veroveraars en de bewoners van hun rijk betreft, in beide richtingen; een feit waarvan men zich in Oost-Europa nu vaak beter bewust is dan in West-Europa. Zo geeft men zich in het Westen maar weinig rekenschap van de speciale geest waarin in Oosteuropese landen tegenwoordig aan archeologie wordt gedaan. Dit geldt speciaal voor Roemenië, waar alles wat Romeins is nu zeer hoog genoteerd staat. De Daciërs waren, om zo te zeggen, hun Bataven, en de strijd die de Daciërs onder Decebalus tegen de Romeinen voerden was zeker iets om, zuiver manhaftig gezien, bijzonder trots op te zijn. Civilis berokkende Rome ongeveer een jaar lang moeilijkheden. De Daciërs hielden hun oorlog tegen Rome twintig jaar vol en een keizer, Trajanus, moest er geruime tijd Rome voor verlaten om deze wonde plek aan de grenzen van het rijk persoonlijk te behandelen.

Op zoek naar het verleden

Toch interesseren de huidige Roemenen zich veel meer voor wat Rome bracht dan voor wat de Daciërs achterlieten. Zij zoeken kennelijk een historisch houvast dat in West-Europa is verankerd. Vandaar dat hun archeologen nu zo doende zijn alle sporen van de Romeinse presentie in hun land wetenschappelijk te registreren. Zo hebben zij reeds de resten van 95 Romeinse militaire kampen achterhaald.

Dit duidt op een grote uitwaaiering van de beschikbare krachten, want tot 167 was er in het bezette Dacië slechts één legioen gelegerd en ook daarna zijn het er nooit meer dan twee geweest.

In de gebruikte bouwstenen geperste stempels, duidende op Cohors I Caninefatium, opgegraven in het Romeinse legerkamp te Tihau

Loyale Germanen, Romeinse Roemenen

Twee zaken vallen bij deze laatste grote territoriale uitbreiding van het Romeinse machtsgebied in Europa te memoreren.

1. Het leger waarmee Trajanus de invasie in Dacië uitvoerde, bestond voor een zeer groot deel, zo niet het grootste, uit niet-Romeinse hulptroepen. Die hulptroepen zouden vervolgens ook de meest delicate taak in de verdediging van dit nieuw-veroverde land krijgen. Zij werden gelegerd waar het grootste gevaar dreigde van tegeninvasies door in de bergen (Karpaten) gevluchte Daciërs of van nieuwe, in deze richting opdringende stammen uit het Euraziatische mensenreservoir.

Daaruit kan men slechts één conclusie trekken: zij werden als volkomen loyaal aan de Romeinse zaak beschouwd. Zo bevonden zich — zoals Roemeense archeologen hebben ontdekt — op een van de meest vooruitgeschoven posten Kaninefaten.

2. Het Dacische volk dat op deze manier als een van de laatsten in de pax van Rome werd binnengehaald, was na opmerkelijk korte tijd naar zijn cultuur volkomen Romeins geworden. En toch

had het meer dan enig ander onderworpen volk de mogelijkheid om, als het had gewild, daaraan te ontkomen, aangezien de Romeinen hier het laatst kwamen en het eerst (na het jaar 250) weer weggingen, vanwege de druk van nieuwe stam-

men op hun grenzen hier. Het opmerkelijkste is dat de Daciërs die konden, met de Romeinen meetrokken en dat zij die achterbleven, tot op de huidige dag zeer trots zijn op de naam van Romeinen — Roemenen.

Literatuur

1. P. Lendvai — *Eagles in cobwebs. Nationalism and communism in the Balkans*. Londen (1969)262.
2. J. C. Mann, in: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, dl II. Berlijn (1975).
3. D. Protase — *Troupes auxiliaires originaires des provinces germaniques dans l'armée de Dacie. Akten des VI. Internationalen Kongresses für griechische und lateinische Epigraphik*. München (1973).
4. N. Gudea — *Das Verteidigungssystem des römischen Dacien*; in: *Saalbuch Jahrbuch* 31(1974).
5. M. Grant — *The army of the Caesars*. Londen (1974) 57.
6. D. Protase — *Exercitus Daciae Porolissensis et la défense des frontières septentrionales de la Dacie*; in: *Actes du IXe congrès international d'études sur les frontières romaines*. Boekarest (1974).

De mogelijkheid van meer vrijwilligers in de Koninklijke landmacht

R. S. Datema en J. A. van den Elsen

cadet-vaandrigs der cavalerie resp. infanterie

In de loop van de laatste jaren is de tegenkanting tegen de verplichte militaire dienst hand over hand toegenomen. Het moet dan ook ernstig worden betwijfeld of het juist is voor de toekomst te blijven rekenen met die mogelijkheid tot het bemannen van de krijgsmacht. Uit een aversie tegen de dienstplicht vloeit echter niet zonder meer een rationeel alternatief voort. Het is daarom zaak, de gehele problematiek van alle zijden te bezien alvorens tot een beslissing te kunnen komen.

Ten behoeve van zijn onderdanen dient de staat zijn onafhankelijke voortbestaan als zodanig te kunnen handhaven en zekerstellen. Daarom is er in Nederland — krachtens artt. 194 en 195 van de Grondwet — een dienstplicht voor alle Nederlanders die daartoe in staat zijn. Deze dienstplicht heeft in het verleden redelijk voldaan.

Een veranderende maatschappij en de daarmee gepaard gaande veranderende waardeoriëntatie ten aanzien van de dienstplicht — tot uitdrukking komende in de genoemde afnemende animo voor het vervullen van de verplichte militaire dienst — brachten de minister van defensie echter ertoe in zijn Defensienota 1974 „Om de veiligheid van het bestaan” een aantal fundamentele vragen op te werpen.

— Hoe ver mag de overheid gaan in het vergen van een offer als de verplichte militaire dienst?

— Is het verantwoord voor een organisatie als de krijgsmacht een aantal mensen in dienst te hebben die niet in die dienst geloven?

— Moet — en kan — de ongelijkheid van de dienstplichtvervulling worden gecompenseerd?

— Leeft de „dienstplichtgedachte” nog voldoende onder het Nederlandse volk om de dienstplicht ten behoeve van de krijgsmacht te rechtvaardigen?

Behalve deze van politieke zijde ingebrachte vragen zijn er ook tal van andere factoren die de discussie over het al dan niet invoeren van een kader-vrijwilligersleger in gang houden.

De complexiteit van de gevechtsvoering neemt,

door het gebruik van steeds geavanceerde wapenen hulpsystemen, voortdurend toe; het gevolg is dat aan het personeel hogere eisen moeten worden gesteld op het punt van deskundigheid en geoefendheid. Betwijfeld wordt evenwel of het mogelijk zal zijn aan dienstplichtigen in de tijd die zij thans voor eerste oefening onder de wapenen zijn (16 maanden) de vereiste deskundigheid en geoefendheid bij te brengen. Die twijfel wordt nog versterkt indien het ministeriële voornemen ten uitvoer zou worden gelegd en de dienstduur nog eens met 4 maanden zou worden verkort tot 12 maanden.

Ter adstructie van deze twijfel wordt verwezen naar een in 1954 door de universiteit van Edinburgh verrichte studie, waaruit bleek dat de militair gedurende de eerste 12 tot 15 maanden van zijn dienstduur steeds nog bijleert. Wil men derhalve zijn opleiding effectief doen zijn en rendabel maken, dan zou de militair ten minste 20 maanden moeten dienen.

Zoas bekend heeft ten onzent de „Staatscommissie van advies inzake de personeelsvoorziening voor de krijgsmacht” tot taak gekregen, te onderzoeken of het wenselijk en mogelijk is de krijgsmacht geheel samen te stellen uit beroepsmilitairen, andere vrijwillig dienende militairen en burgerpersoneel. Deze commissie is reeds doende met dat onderzoek. Het is dan ook zeker niet de bedoeling van dit artikel, het ei van Columbus aan te dragen en de staatscommissie het werk uit handen te nemen. De schrijvers beogen slechts de problematiek te belichten van een zijde die — op grond van de door hen gevolgde opleiding — in het bijzonder in hun belangstelling is komen te staan. Indien zij daarbij tevens erin zullen mogen slagen anderen een ruggesteuntje te verschaffen in de vorm van een wellicht beter uitgangspunt voor hun discussies, zal dit artikel ruimschoots hebben bereikt wat de schrijvers ermee nastreefden.

Dit artikel wil daarom, in een vergelijkende beschouwing aan de hand van het kostenaspect en de militair-technische aspecten van enerzijds een kader-vrijwilligersleger en anderzijds het huidige kadermilitieleger, een analyse geven die mede de weg zou kunnen wijzen naar eventueel in de nabije toe-

komst te nemen maatregelen op personeelsgebied, in het bijzonder voor de Koninklijke landmacht.

Aansluitende op het vorenstaande zullen hierna het kostenaspect en de militair-technische aspecten van beide genoemde legervormen worden onderzocht, uitgaande van de volgende *hypothesen en beperkingen*.

— Alleen de KL is onderwerp van studie (exclusief KMar, Milva, Ciciele Verdediging, KL-bij-KLu, en algemene leiding).

— Nederland handhaaft de aangegane NAVO-verplichtingen zoals overeengekomen.

— Het defensiebudget ondergaat geen structurele wijzigingen.

— De dienstplicht wordt verkort van 16 tot 12 maanden.

Legervorming

Een vraag die in eerste instantie moet worden beantwoord, is wat onder een kadervrijwilligersleger en onder een kadermilitieleger moet worden verstaan. Alhoewel beide legervormen bij het merendeel der lezers bekend mogen worden verondersteld, zal volledigheidshalve in het kort van beide een karakteristiek worden gegeven.

Onder *legervorming* onderscheidt men drie verschillende legervormen: het *kadervrijwilligersleger*, het *kadermilitieleger* en het *militieleger*. In deze studie wordt het *militieleger*, als irrelevant in de huidige situatie, buiten beschouwing gelaten.

Het *kadervrijwilligersleger* is een leger, bestaande uit een kern van met een langjarig contract dienende beroepsmilitairen; het overige deel bestaat uit vrijwilligers die een dienstverband voor een beperkt aantal jaren aangaan. Voorbeelden van een dergelijke legervorm zijn de Canadese en de Britse krijgsmacht.

Ten aanzien van deze legervorm kan worden opgemerkt dat:

— de bevolking alléén de financiële lasten draagt;

— er een goede corpsgeest en een grote geoefendheid zijn;

— er hechtere teamverbanden zijn;

— minder opleidingscapaciteit wordt vereist;

— de grotere geoefendheid een doelmatiger gebruik van het materieel waarborgt;

— er weinig reserve (diepte) is;

— de werving problemen kan opleveren.

Het *kadermilitieleger* is een leger, eveneens be-

staande uit een kern van beroepspersoneel, voor het overige deel gevuld met vrijwilligers en dienstplichtigen. Als voorbeelden kunnen hier het Nederlandse en het Westduitse leger worden genoemd.

De samenstelling van het aanvullende gedeelte van een kadermilitieleger kan tweërlei accent krijgen: veel vrijwilligers naast weinig dienstplichtigen, of weinig vrijwilligers naast veel dienstplichtigen.

Hier valt op te merken dat:

— er vrijwillig dienenden zijn voor instructietaken en voor het bezetten van sleutelfuncties;

— er dienstplichtige specialisten zijn die voor lange of korte tijd bijtekenen (en derhalve overschakelen naar de status van vrijwilliger);

— men — naar analogie van „la Nation Armée” en „ein Volk in Waffen” — kan spreken van een volksleger, d.w.z. vele lagen van de maatschappij moeten zich een bepaalde militaire inspanning getroosten waardoor de binding met het volk gehandhaafd en de weerbaarheidsgedachte levend blijft;

— de kwaliteit van het vrijwillig dienende personeel, de duur van de opleiding en de oefeningsfrequentie en -intensiteit bepalend zijn voor de gevechtskracht van dit legertype;

— er bij mobilisatie van de reserves een relatief groot leger op de been is te brengen;

— er aan de motivatie en de geoefendheid over het algemeen meer schort dan in een kadervrijwilligersleger.

De beide hiervoor genoemde legervormen zullen nu worden gezien op kostenaspecten en op militair-technische aspecten.

De kostenaspecten

Het defensiebudget, of het bedrag dat voor defensie is bestemd, is in de loop van het laatste decennium geleidelijk gedaald, zowel gezien als percentage van het Nationale inkomen, als gerekend als percentage van de Rijksuitgaven. Ter illustratie daarvan diene tabel 1. In 1963 maakten de defensiegelden nog bijna 20% uit van de rijksuitgaven, maar sinds 1969 gaat het duidelijk in de richting van nog slechts 10% van de totale rijksuitgaven. Bij de besluitvorming inzake de toekomstig voor de KL in Nederland te verkiezen legervorm moet dan ook het kostenaspect een belangrijke plaats innemen.

Het kostenaspect omvat:

— personeelskosten;

— opleidingskosten;

— onderhoudskosten (slijtage);

— wervingskosten.

Personeelskosten

Als personeelskosten worden beschouwd de wedden, uitkeringen, e.d. — samengevat onder de benaming „salarissen” — en de pensioenen.

Er zal nu een kostenvergelijking worden opgesteld tussen een kadervrijwilligers- en een kadermilitieleger, onder de volgende *hypothesen*.

— Aantallen beroepspersoneel bij beide legervormen gelijk.

— Werving heeft succes: soldaten verbinden zich voor 2 jaar, officieren en onderofficieren voor 3 jaar.

— Salarissen en pensioenen op basis van de middensommen 1975:

Salarissen

Voor de berekening worden voor de onderscheidene in beschouwing te nemen categorieën de volgende *basisbedragen* gehanteerd.

Vrijwilligers

OFFICIEREN: totaal-salaris van een tlt KVV, d.i. f 38.665

VAANDRIGS: totaal-salaris van een vdg KVV, d.i. f 32.668

ONDEROFF.: totaal-salaris van een sgt KVV, d.i. f 32.693

TECHN. SPEC.: totaal-salaris van een kpl TS, d.i. f 22.967

SOLDATEN: totaal-salaris van een sld, d.i. f 16.503

het laatste vermeerderd met een premie van f 2.809

d.i. gelijk aan die van een sld TS.

Dienstplichtigen

OFFICIEREN: totaal-salaris van een dpl tlt, d.i. f 20.641

VAANDRIGS: totaal-salaris van een dpl vdg, d.i. f 17.472

ONDEROFF.: totaal-salaris van een dpl sgt, d.i. f 15.267

SOLDATEN: totaal-salaris van een dpl sld, d.i. f 12.590

Pensioenen

Vrijwilligers

Hier geldt een overeenkomstige opbouw als bij de salarissen, met dien verstande dat de categorie soldaten vanwege de 2 jaar dienst wordt berekend naar de pensioenlasten van een sld I TS. De basisbedragen worden dan als volgt:

OFFICIEREN f 2.943

VAANDRIGS f 2.543

ONDEROFFICIEREN f 2.240

TECHN. SPECIALISTEN f 1.613

Dienstplichtigen

Gemiddeld wordt gerekend met het door deze categorie ontvangen van één bedrag, uitsluitend zijnde een invaliditeitspensioen, en wel f 25.

— De diensttijdverkortung van 16 naar 12 maanden is ingevoerd.

Een voordeel hiervan is dat elke dienstplichtige 4 maanden minder wedde ontvangt dan tot nu toe; het nadeel echter dat er jaarlijks een aantal dpln bij zal komen. Ramingen spreken van 1500 à 2000 man. Om het beeld niet te zeer te vertekenen wordt hier gerekend met het hoogste aantal, waarvan de KL ca. 85% zou krijgen, d.i. 1700 dpln.

— Voor vrijwilligers wordt gerekend met de sterkte per 1 januari 1975, voor dienstplichtigen met het

TABEL 1

Defensie-uitgaven als percentage van het nationale inkomen resp. de totale rijksuitgaven

	Defensie-uitgaven	
	in % van het nationale inkomen	in % van de rijksuitgaven
1963	4,8	18,8
1964	4,6	18,4
1965	4,3	15,9
1966	4,1	14,5
1967	4,2	14,7
1968	4,0	14,0
1969	3,9	13,1
1970	3,8	13,3
1971	3,6	12,9

gemiddelde van de sterktecijfers van 1 januari en 1 februari 1975, omdat — volgens opgave van de Hoofdafdeling Dienstplichtzaken — de sterkte aan dienstplichtigen om de maand kan variëren met ca. 4000 man.

De berekeningen zijn overzichtelijk opgesteld in de tabellen 2 en 3. Uit een vergelijking van de totale personeelskosten blijkt een aanzienlijk verschil ten gunste van het goedkopere kadermilitieleger. Het verschil in het hier gehanteerde model bedraagt ruim f 360 miljoen op een totaal van bijna f 700 miljoen, dat is meer dan 50%.

SUBCONCLUSIE

Een kadervrijwilligersleger is qua personeelskosten ruim 50% duurder dan een kadermilitieleger.

Opleidingskosten

Onder opleidingskosten worden hier verstaan de kosten:

1. van de opleiding van de soldaat;
2. van opleidingsverloop en diensttijdverloop;
3. verbonden aan een eventuele bekorting van de gemiddelde opleidingstijd;
4. van de benodigde instructeurs;
5. van de oefening ter bereiking van een bepaalde graad van geoefendheid;
6. verbonden aan de exploitatie van de gebouwen.

1. DE KOSTEN VAN OPLEIDING VAN DE SOLDAAT

Bij het bepalen van een eventueel verschil in opleidingskosten van de soldaat in een vrijwilligersleger en in een kadermilitieleger, dient te worden gerekend met:

- a. het verschil in jaarlijkse personeelsintake tussen beide legervormen (het aantal reeds dienende beroepsmilitairen en vrijwilligers is niet relevant);

b. de gemiddelde kosten van de opleiding van een soldaat.

Ad a

Personeelsintake bij een kadervrijwilligersleger
Volstaan kan worden met een juiste becijfering van de 3- en 2-jarige contracten, onder de hypothese dat de werving gunstig zal verlopen, de conjunctuur gelijk blijft en geen invloed uitoefent op de werving, en dat iedere officier en onderofficier een verband aangaat voor 3 jaar en iedere soldaat zich verbindt voor 2 jaar. (Deze contracttijden zullen meer aanspreken dan de huidige 4- of 6-jarige; gedacht wordt hierbij aan de gunstige ervaringen in de Bundeswehr met de zg. Zeitsoldaten, die 2 jaar dienen en daarna een bonus ontvangen.)

Het aantal 3-jarige contractanten is dan (zie tabel 2

en 3) $371 + 868 + 3171 = 4410$; het aantal 2-jarige contractanten is dan gelijk aan het aantal soldaten, d.i. 36.934.

Voor deze aantallen zal — het verloopercentage buiten beschouwing latende — een jaarlijkse intake nodig zijn van

$$\frac{4410}{3} + \frac{36.934}{2} = 19.937.$$

Personeelsintake bij een kadermilitieleger

Deze bedraagt (verlooperpercentages eveneens buiten beschouwing latende):

$$\frac{43.044}{1} = 43.044.$$

Het verschil in personeelsintake tussen beide leger vormen bedraagt dus $43.044 - 19.937 = 23.107$.

TABEL 2

Personeelskosten kadervrijwilligersleger

(Nieuw te werven vrijwilligersaantallen corresponderen met de aantallen functies die nu door de dienstplichtigen worden vervuld)

Categorie	Aantallen		Basisbedragen		Subtotalen		Totalen
	Aanwezig	Nieuw te werven	Salarissen (incl. premie)	Pensioenen	Salarissen	Pensioenen	
Officieren	260		38.665	2.943	10.052.900	765.180	10.818.080
		371			14.344.715	1.091.853	15.436.568
Vaandrags	27		32.668	2.543	882.036	68.661	950.697
		868			28.355.824	2.207.324	30.563.148
Onderoffn	360		32.693	2.240	11.769.480	806.400	12.575.880
		3.171			103.669.503	7.103.040	110.772.543
Techn. Spec.	4.752		22.967	1.613	109.139.184	7.664.976	116.804.160
Soldaten		36.934	19.312	1.338	713.269.408	49.417.692	762.687.100
Totaal-generaal							1.060.608.176

TABEL 3

Personeelskosten kadermilitieleger

Categorie	Aantallen		Basisbedragen		Subtotalen		Totalen
	Vrijw.	Dpl.	Salarissen	Pensioenen	Salarissen	Pensioenen	
Officieren	260		38.665	2.943	10.052.900	765.180	10.818.080
		371			20.641	25	7.657.811
Vaandrags	27		32.668	2.543	882.036	68.661	950.697
		868			17.472	25	15.165.696
Onderoffn	360		32.693	2.240	11.769.480	806.400	12.575.880
		3.171			15.267	25	48.411.657
Techn. Spec.	4.752		22.967	1.613	109.139.184	7.664.976	116.804.160
Soldaten		38.634	12.590	25	486.402.060	965.850	487.367.910
Totaal-generaal							699.862.141

Bij invoering van een kadervrijwilligersleger zou dus een besparing op de kosten van de opleiding van de soldaat kunnen worden gevonden van

$$\frac{23.107}{43.044} \times 100 = 53,7\%.$$

Ad b. De gemiddelde kosten

In Nederland heeft men nog nooit een nauwkeurige berekening gemaakt, resp. kunnen maken, van de gemiddelde totale kosten van de opleiding van een soldaat. Wil men echter een vergelijking kunnen maken tussen de kosten van een kadervrijwilligers- en een kadermilitieleger — in aanmerking nemende dat er in de KL enkele honderden functies en dus ook enkele honderden functiegerichte opleidingen zijn — dan dient voor de gemiddelde kosten van de opleiding van de soldaat te worden uitgegaan van een gemiddeld kostenbedrag.

Met nadruk zij dan ook erop gewezen, dat het in deze beschouwing aan de orde komende bedrag slechts een zeer ruwe benadering kan zijn, waaraan geen harde conclusies mogen worden verbonden. Het is goed te bedenken dat het hier minder gaat om een exact kwantificeren van de kosten dan wel om het vinden van een redelijke vergelijkingsbasis.

De „Study on ratios between conscript and regular rates of pay in the Euro-group countries” (uitgaande van de Euro-Staff-Group) van juni 1972 vermeldt een kostenbedrag voor de gemiddelde kosten van de opleiding van de soldaat, dat in Duitsland werd berekend voor „Zeitsoldaten”. Omdat Duitsland en Nederland in hun aanpak en oplossing van personeelsproblemen veel punten van overeenkomst vertonen is het, ondanks een wellicht andere kostenbasis, wel te verdedigen dat kostenbedrag ook hier aan te houden.

De gemiddelde kosten van de opleiding van iemand die 2 jaar dient, waren in 1971 in Duitsland f 2.712,50. Bij een gemiddelde inflatie van 10% per jaar zou thans mogen worden gerekend met een ronde som van f 5000 per man per jaar. (Opgemerkt moet worden dat er ook andere, hogere cijfers worden gehanteerd, zoals in de publikatie *Volk en Verdediging* van maart 1971, „Conferentie beroepsleger, ja of nee?”, die spreekt van f 6000 en f 7500. De schrijvers van dit artikel geven er echter de voorkeur aan het laagste bedrag te bezigen.)

SUBCONCLUSIE

De in het voorgaande berekende besparing op de kosten van de opleiding van een soldaat ter grootte van 53,7% betekent een kostenvoordeel voor het

kadervrijwilligersleger van $23.107 \times f 5.000 = f 115.535.000$.

2. DE KOSTEN VAN OPLEIDINGSVERLOOP EN DIENSTTIJDVERLOOP

Bij een kadervrijwilligersleger komen bedrijfsbelang en individueel belang tot elkaar, met als mogelijk gevolg een kleiner opleidings- en diensttijdverloop. Er zouden dan minder mensen behoeven te worden aangenomen, met andere woorden: de kosten van het opleidings- en diensttijdverloop zouden in een kadervrijwilligersleger lager kunnen liggen.

3. DE KOSTEN VERBONDEN AAN EEN EVENTUELE BEKORTING VAN DE GEMIDDELDE OPLEIDINGSTIJD

De vraag is of de gemiddelde kosten van de opleiding van de soldaat in een kadervrijwilligersleger wel gelijk zijn aan die in een kadermilitieleger. Het lijkt waarschijnlijk dat de eerstbedoelde kosten op den duur lager zullen zijn. Die mening is gebaseerd op de volgende overwegingen.

— Aan de soldaten kunnen hogere eisen worden gesteld.

— Zij zijn over het algemeen beter gemotiveerd.

— De sociale problematiek is minder en daardoor is het tijdverlies geringer: er is minder verzuim.

— Het personeel kan van hogere kwaliteit zijn.

Door deze factoren zou — bij een gemiddelde opleidingsduur van 4 maanden — de opleidingstijd van de soldaat misschien met 1 à 2 weken kunnen worden bekort. Dat zou dan als kostenvoordelen meebrengen:

— personeel in opleiding kan 1 à 2 weken eerder paraat worden;

— de voor de opleiding benodigde instructeurs kunnen 1 à 2 weken eerder elders worden ingezet.

4. DE KOSTEN VAN DE BENODIGDE INSTRUCEURS

Bij een kadervrijwilligersleger komt een groot aantal instructeurs vrij voor de parate eenheden, hetgeen tevens inhoudt dat er minder vrijwilligers behoeven te worden aangenomen. De consequenties daarvan blijken uit de volgende berekening.

Bij een opleidingsduur van x maanden is de opleidingssterkte $x/12 \times$ de werkelijke behoefte. Wordt dus de gemiddelde opleidingsduur gesteld op 4 maanden, dan is de opleidingssterkte bij een kadervrijwilligersleger $4/12 \times$ de berekende personeelsintake van $19.937 = 6646$ man. Voor een kadermilitieleger is dan de opleidingssterkte $4/12 \times 43.044 = 14.348$ man.

Stelt men de verhouding instructeurs : leerlingen op 1 : 10, dan zijn voor een kadervrijwilligersleger 665 en voor een kadermilitieleger 1435 instructeurs nodig.

Het verschil ter grootte van 770 man komt ter beschikking voor plaatsing bij de parate eenheden. Indien nu wordt aangenomen dat elke instructeur hetzelfde bedrag kost aan salaris en aan pensioenlasten als een sgt KVV — een lage schatting derhalve omdat onder de uitgespaarden ook officieren kunnen zijn — dan levert de overgang naar een kadervrijwilligersleger een besparing op aan benodigde instructeurs van

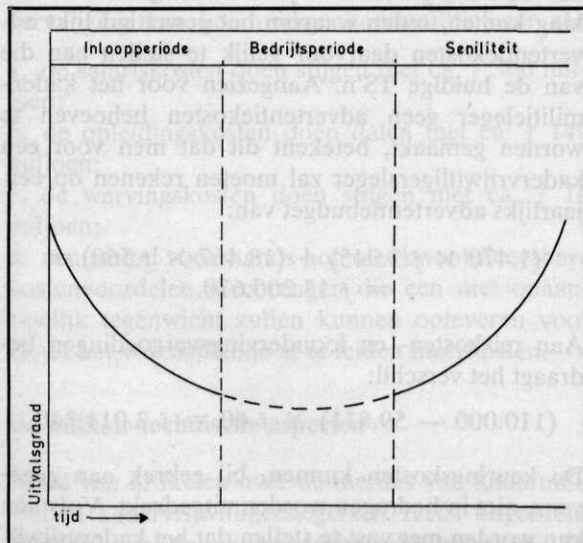
$$770 \times (f 32.693 + f 2.240) = f 26.898.410.$$

5. DE OEFENINGSKOSTEN

In een vrijwilligersleger hoeft men iemand met een tweejarig contract in het tweede jaar slechts zijn geoefendheid te laten bijhouden. In een kadermilitieleger daarentegen moet ook in dat tweede jaar een soldaat worden opgeleid tot een bepaalde graad van geoefendheid. Daarvoor zijn dezelfde oefeningen en dus ook dezelfde oefeningskosten vereist als in het eerste jaar. In een vrijwilligersleger zouden daarom de kosten voor het tweede jaar dat de man in dienst is — bij een 2-jarig contract — wellicht de helft zijn van wat zij in het eerste jaar waren. Toegepast op ca. 18.000 man per jaar betekent dat een aanzienlijk kostenvoordeel. Daarenboven zouden, door het geringere aantal jaarlijks te houden oefeningen, de exploitatiekosten van de oefenterreinen lager kunnen zijn.

6. DE EXPLOITATIEKOSTEN VAN DE GEBOUWEN

De verminderde opleidingsbehoefte leidt ook tot het vervallen van de exploitatiekosten van de bij

overgang op een kadervrijwilligersleger vrijkomende opleidingsgebouwen en overtollig opleidingsmateriaal met bijkomende kosten als schoonmaken, schilderwerk, water-, gas- en elektriciteitsverbruik, e.d.

SUBCONCLUSIE

Hoewel een aantal kostenvoordelen als hierboven aangegeven, niet nauwkeurig kan worden gekwantificeerd omdat voorshands de daarvoor benodigde gegevens nog ontbreken, kan desalniettemin worden gesteld dat er bij overgang op een kadervrijwilligersleger qua opleidingskosten van de soldaat en qua kosten van de benodigde instructeurs een kostenvoordeel kan worden verwacht van ca. f 140 miljoen, uiteraard onder voorbehoud van de voor de berekeningen gemaakte hypothesen en beperkingen.

Onderhoudskosten

In het verband van deze beschouwingen dienen onder onderhoud c.q. slijtage alle activiteiten te worden verstaan die tot doel hebben de duurzame produktiemiddelen — als tanks, gebouwen, installaties, e.d. — waarover wordt beschikt, in de toestand te houden, of weer te brengen, die voor de vervulling van hun functie nodig wordt geacht.

Slijtage treedt altijd op. Daarbij spelen factoren als het verouderen van het materieel, de kwaliteit van het materieel, het veelvuldig gebruik daarvan, en de tijd waarin en de weersgesteldheid waaronder wordt geoefend een belangrijke rol.

Om de slijtage zoveel mogelijk te beperken is het noodzakelijk te zorgen voor een goed onderhoud, zowel preventief als repressief. Het slijtageproces kan sneller verlopen bij een onjuist gebruik van het materieel of door een foutief onderhoud daarvan: hetzij te veel, hetzij te weinig, hetzij met verkeerde middelen of methoden. Bij een sneller verlopend slijtageproces zal het uitvalspercentage toenemen, de bedrijfsperiode wordt verkort, en de seniliteitsperiode van het materieel zal eerder aanbreken (zie de hierbij afgedrukte grafiek).

Het zal duidelijk zijn dat de talloze variatiemogelijkheden op het gebied van slijtage en onderhoud het vrijwel ondoenlijk maken uitspraken te doen over het totaal van de daaraan verbonden kosten. Daar komt nog bij dat er geen of weinig gegevens beschikbaar zijn over de onderhoudskosten van de KL als geheel: uit de beschikbare rapportages valt een dergelijk totaalbeeld niet samen te stellen en verantwoorde conclusies kunnen dan ook bezwaarlijk worden getrokken. Het merendeel van de uit-

spraken is gewoonlijk speculatief van aard, groten-deels gebaseerd op veronderstellingen, en meer gevoelsmatig benaderd dan rationeel beredeneerd.

Zo wordt vaak gesteld dat de onderhoudskosten bij een vrijwilligersleger lager zouden zijn dan die bij het huidige kadermilitieleger. Men adstrueert dan die stelling door te wijzen op de TS'n, die in hun langdurige omgang met hun voertuig — 4 of 6 jaar, tegen ca. 1 jaar voor de dienstplichtige — daaraan een grotere gehechtheid ontwikkelen en meer zorg zouden besteden dan hun dienstplichtige collega's. Dat klinkt zeker niet onaannemelijk, maar het levert geen bruikbare basis voor een onderhoudskostenvergelijking.

Om daarvoor een redelijke becijfering te kunnen maken zou het aanbeveling verdienen de benodigde gegevens te verzamelen bij enerzijds een als representatief te beschouwen kadermilitie-eenheid, en anderzijds een experimentele vrijwilligerseenheid die model zou kunnen staan voor de eventuele opbouw van een kadervrijwilligersleger. Een niet gering bezwaar van een dergelijke empirische aanpak lijkt evenwel de lange tijdsduur waarover het experiment zich zou moeten uitstrekken: in een periode van 4 of 6 jaar kan in feite slechts één enkele set van gegevens worden verkregen over het experimentele onderdeel, en de betrouwbaarheid van de daaruit te trekken conclusies en van de daarop te baseren prognoses laat uiteraard te wensen over.

Het ligt niet op de weg van de schrijvers een nadere concretisering te geven van hoe aan een experiment als hier bedoeld gestalte zou kunnen worden gegeven. Zij volstaan slechts met te betreuren dat het hun niet mogelijk is te komen tot een reële vergelijking van de onderhoudskosten van beide in beschouwing genomen legervormen.

Wervingskosten

Onder wervingskosten moeten worden begrepen alle kosten die door Defensie moeten worden gemaakt of vergoed alvorens de vrijwilliger resp. dienstplichtige metterdaad in dienst treedt. Daaronder vallen met name de advertentiekosten, de reis- en loondervingsvergoedingen, de keuringskosten en een toe te rekenen deel van de kosten van de organisatie van o.m. Indelingsraden, afdn Personeelsvoorziening resp. Dienstplichtzaken, enz. Ook hier doet zich de moeilijkheid voor dat relevante gegevens betreffende de toe te rekenen bedragen zeer schaars zijn, vooral doordat tot nu toe geen budgetteringssysteem werd gehanteerd dat was gericht op het verschaffen van inzicht in de kostenproblematiek. In de vergelijking van de wer-

vingskosten moet dientengevolge een aantal van de voornoemde kosten als zijnde onbekend buiten beschouwing worden gelaten.

Voor de hier gepresenteerde berekening is uitgegaan van een jaarlijkse personeelsintake van 18.467 vrijwilligers met een twee- en 1470 met een driejarig contract, tegenover 43.044 jaarlijks instromende dienstplichtigen. Reeds dienende vrijwilligers en beroepsmilitairen zijn als niet van invloed buiten beschouwing gelaten.

Het jaarlijks ten behoeve van een kadermilitieleger te keuren aantal dienstplichtigen is gesteld op 110.000, en voor de vrijwilligerswerving is uitgegaan van de zg. „8-3-1-regel”, die inhoudt dat er voor het werkelijk aannemen van 1 vrijwilliger 3 moeten worden gekeurd uit een potentieel van 8 aanvankelijk geïnteresseerden; het aantal adspirant-vrijwilligers dat jaarlijks moet worden gekeurd, bedraagt derhalve $3 \times (18.467 + 1.470) = 59.811$ man.

Voorts werden de wervingsadvertentiekosten — op grond van gegevens van de afd. Personeelsvoorziening DOOP/KL over 1974 — gesteld op *f* 1.945 voor een KVV'er en op *f* 560 voor een TS. Ten slotte werd — naar opgave van het Selectiecentrum KL — gerekend met een reiskosten- en loondervingsvergoeding van gemiddeld *f* 60 per man.

De wervingskosten voor de groep waaruit de potentiële officieren en onderofficieren moeten voortkomen, liggen hoger dan die voor de lagere functies. De oorzaak daarvan is dat de eerstbedoelde groep over het algemeen een hogere vooropleiding heeft genoten en relatief kleiner is, zodat een intensievere advertentiecampagne nodig zal zijn; een zelfde verschijnsel dat reeds thans de advertentiekosten voor de KVV'er hoger doet zijn. Voor de soldatenfuncties daarentegen kan vrijwel iedereen in aanmerking komen, reden waarom het gewettigd lijkt advertentiekosten daarvoor gelijk te stellen aan die van de huidige TS'n. Aangezien voor het kadermilitieleger geen advertentiekosten behoeven te worden gemaakt, betekent dit dat men voor een kadervrijwilligersleger zal moeten rekenen op een jaarlijks advertentiebudget van:

$$(1.470 \times f 1.945) + (18.467 \times f 560) = \\ = f 13.200.670.$$

Aan reiskosten- en loondervingsvergoedingen bedraagt het verschil:

$$(110.000 - 59.811) \times f 60 = f 3.011.340.$$

De keuringskosten kunnen, bij gebrek aan gegevens, niet in bedragen worden uitgedrukt. Volstaan kan worden met vast te stellen dat het kadervrijwil-

ligersleger overeenkomstig het vorenstaande een keuringskostenvoordeel zal geven van (110.000 — 59.811) × de gemiddelde keuringskosten. Ten aanzien van de overige kosten zijn evenmin gegevens beschikbaar. Aangenomen mag worden dat:

- het aantal Indelingsraden zal kunnen worden verminderd;
- de activiteit van de resterende Indelingsraden zal teruglopen;
- het toe te rekenen gedeelte van de exploitatiekosten van de infrastructuur evenredig zal afnemen;
- een te verwachten uitbreiding van de wervingsorganisatie (i.c. afd. Personeelsvoorziening DOOP/KL en Regionale Informatie Centra) voor een belangrijk deel zal worden gecompenseerd door een inkrimping van o.m. de Hoofdafdeling Dienstplichtzaken.

SUBCONCLUSIE

Tegenover een kostennadeel aan extra advertentiekosten voor een kadervrijwilligersleger ter grootte van ca. f 13 miljoen moet een kostenvoordeel aan reiskosten- en loondervingsvergoedingen worden geplaatst van ca. f 3 miljoen, alsmede een niet kwantificeerbaar kostenvoordeel van omstreeks 50.000-maal de gemiddelde keuringskosten, en een niet te becijferen bedrag aan overige kosten.

Het verdient aanbeveling een nadere studie te doen verrichten op de gebieden waar thans nog het inzicht in de kosten ontbreekt.

Conclusie uit de kostenberekening

De invoering van een kadervrijwilligersleger ter vervanging van het huidige kadermilitieleger zal:

- a. de salariskosten doen stijgen met ca. f 360 miljoen;
- b. de opleidingskosten doen dalen met ca. f 140 miljoen;
- c. de wervingskosten doen stijgen met ca. f 10 miljoen;
- d. een aantal voorshands nog niet kwantificeerbare kostenvoordelen meebrengen die een niet onaanzienlijk tegenwicht zullen kunnen opleveren voor de uit het vorenstaande af te leiden meerkosten.

De militair-technische aspecten

In tal van artikelen over de merites van kadermilitie- en kadervrijwilligerslegers is reeds uitgebreid ingegaan op de militair-technische aspecten. Zo

zullen de lezers van dit blad ongetwijfeld kennis hebben genomen van hetgeen majoor Thomas daarover schreef in zijn artikel „Dienstplicht of vrijwilligerskrijgsmacht” (*Mil. Spect.* 144(1975)(3)108; (4)163).

Ook hier zal — zij het summier — aan deze aspecten aandacht worden besteed. Achtereenvolgens zullen daartoe worden bezien:

- motivatie;
- geoefendheid en vakbekwaamheid;
- continuïteit;
- flexibiliteit;
- effecten op de samenleving.

Motivatie

In de persoon van de vrijwilliger komen het bedrijfsbelang en het individuele belang dichter bij elkaar. Over het algemeen heeft dat een betere motivatie tot gevolg en, daaruit voortvloeiende, een grotere inzetbereidheid. Daartegenover staat dat de motivatie van de dienstplichtige in het kadermilitieleger niet optimaal is, omdat hij:

- zijn dienstplicht ervaart als een dwang;
- vaak wordt tewerkgesteld beneden zijn niveau;
- niet vrij is in de keuze van krijgsmachtdeel, wapen of dienstvak.

Geoefendheid en vakbekwaamheid

In de loop der eeuwen vond er in de legers een ontwikkeling plaats waarbij steeds meer moest worden gesproken van het bemande wapen in plaats van de bewapende man. De techniek nam een hoge vlucht, zodat het bekwaamheidsniveau diende te worden aangepast aan de hogere eisen. Een langere opleidingsperiode werd daardoor noodzakelijk.

De diensttijd werd, en wordt, echter steeds verder ingekrompen. Het wordt dientengevolge steeds moeilijker, dienstplichtigen voor bepaalde functies op te leiden; vaak gaat dat ten koste van de parate periode. Het ligt dan ook voor de hand dat er veel aantrekkelijks schuilt in de gedachte, met name voor díe functies, vrijwilligers te werven.

Continuïteit

Een kadervrijwilligersleger zal bestaan uit eenheden met een gewaarborgde continuïteit, doordat de verbanden niet — zoals in een kadermilitieleger — in de cyclus van jaarlijkse in- en uitstroming steeds weer worden verbroken. Deze continuïteit wordt nog vergroot doordat het verloop aan vrijwilligers naar verwachting lager zal liggen.

Flexibiliteit

Er kan onderscheid worden gemaakt in *flexibiliteit op korte termijn* — d.i. het vermogen tot snel reageren in een crisissituatie — en *flexibiliteit op lange termijn* — d.i. de mogelijkheid het leger met het oog op de toekomst naar behoefte te kunnen uitbreiden of inkrimpen.

De flexibiliteit op korte termijn lijkt het best te zijn verzekerd door de vrijwilliger, wiens grotere geoefendheid, bekwaamheid en inzetbereidheid bijna essentieel zijn voor een beter, doeltreffender en sneller optreden van een modern gemechaniseerd leger.

De rechtspositie van de vrijwillig dienende militair speelt een grote rol als het gaat om uitbreiding of vooral inkrimping van de sterkte van de krijgsmacht. De wijziging van de omvang van het personeelsbestand brengt minder problemen mee wanneer het om dienstplichtigen gaat. Voor het verzekeren van de flexibiliteit op lange termijn verdient daarom het kadermilitieleger de voorkeur.

Effecten op de samenleving

Door tegenstanders wordt vaak een somber beeld geschilderd van de vrijwilligerskrijgsmacht die „een staat in de staat” zou dreigen te worden. De vraag rijst daarbij in hoeverre de Nederlandse staat zich zoiets zou laten welgevallen, en bovendien moet sterk worden betwijfeld dat het Nederlandse volk voldoende grote aantallen jongeren zou opleveren van de voor een dergelijke ontwikkeling vereiste anti-democratische instelling: wat in het ene volk voor de hand zou liggen, strookt elders in het geheel niet met het volkskarakter.

De momenteel reeds vergevorderde democratisering en vermaatschappelijking zullen ook in een eventueel kadervrijwilligersleger bezwaarlijk kunnen worden teruggedraaid. Daarenboven is de Nederlandse samenleving zeker bij machte te voorkomen dat het leger zich tot een ongewenst systeem zou ontwikkelen.

CONCLUSIE

Op het punt van een aantal militair-technische aspecten als motivatie, geoefendheid en vakbekwaamheid, continuïteit en flexibiliteit op korte termijn biedt een kadervrijwilligersleger voordelen; de flexibiliteit op lange termijn en de effecten op de samenleving van dezelfde legervorm zouden problemen kunnen opleveren.

Wervingsmogelijkheden voor een kadervrijwilligersleger

Na de in het vorenstaande opgestelde kostenvergelijking en de beschouwing van de militair-technische aspecten rest thans nog de vraag in hoeverre de voor een kadervrijwilligersleger benodigde mankracht ook metterdaad zou kunnen worden verkregen.

Daarbij dient te worden uitgegaan van een gelijk gebleven kwantitatieve personeelsbehoefte, omdat het onjuist zou zijn de bestudering van het probleem te vertroebelen met speculaties over de invloed van mogelijke herverdeling van taken, e.d. Het is voorts belangrijk, te rekenen met de benodigde *sterkte voor oorlogstijd*, omdat juist dan het militaire apparaat volledig moet kunnen functioneren. Daarom zullen worden gezien:

- de mobilisabele behoefte;
- de jaarlijks vereiste personeelsintake;
- de wervingsmogelijkheden daarvoor.

Mobilisabele behoefte

Dank zij het mobilisatiesysteem heeft Nederland in oorlogstijd de beschikking over een landmacht van 296.000 man. In vredetijd zijn daarvan slechts 114.000 man onder de wapenen. Er is dus behoefte aan een mobilisabele aanvulling van 182.000 man.

Aangenomen nu dat de werving in Nederland voldoende zou zijn om de vredesbehoefte van de krijgsmacht te dekken, zou voor de opbouw van het mobilisabele bestand moeten worden gerekend met een jaarlijks aantal van 25.000 dienstverlatende beroepsmilitairen en vrijwilligers. Bij een aangenomen verloop van 20% over de gehele duur van de mobilisabele verplichting zou voor het op peil houden van het mobilisabele bestand kunnen worden gerekend op een jaarlijkse aanvulling van 20.000 man. Daaruit zou derhalve voor alle vrijwillig dienenden na hun dienstverlating een mobilisabele verplichting voor de duur van 9 à 10 jaar voortvloeien.

Jaarlijkse personeelsintake

Hoeveel personeel jaarlijks zal moeten instromen is afhankelijk van de duur van het contract. Om nu te kunnen beoordelen in hoeverre de wervingsmogelijkheden toereikend zullen zijn, wordt ervan uitgegaan dat voor officiers- en onderofficiersfuncties voldoende animo zal worden betoond, en dat voor de soldaat een gemiddelde contractduur van 2 jaar zal gelden. Zoals reeds bij de kostenverge-

lijking werd aangegeven zijn er 36.934 soldatenfuncties. De jaarlijkse intake daarvoor zal dus moeten zijn

$$\frac{36.934}{2} = 18.467 \text{ man.}$$

Wervingsmogelijkheden

Er zijn jaarlijks ca. 18.500 manschappen nodig, die de „zeer eenvoudige” functies zullen moeten bezetten. Tot nu toe gingen elk jaar ongeveer 30.000 laag gekwalificeerde arbeiders naar het bedrijfsleven.

Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek zullen er van dat zelfde type in 1980 nog slechts 10.000 zijn. Dat houdt in dat er in toenemende mate een tekort voelbaar zal worden aan personeel voor het bezetten van de lagere functies, en dat er in de krijgsmacht méér eenvoudige functies zullen openstaan dan er personeel te werven is.

CONCLUSIE

Hoewel de mobilisabele verplichting niet zal worden beschouwd als te zwaar, en mitsdien als een beletsel, zullen — gezien de ontwikkeling van het aanbod op de arbeidsmarkt — de wervingsmogelijkheden niet toereikend blijken voor het bemanen van een kadervrijwilligersleger.

Samenvattende conclusie

Niettegenstaande het kadervrijwilligersleger een aantal evidente voordelen belooft, die het ongetwijfeld *wenselijk* maken tot een zodanige legervorm te besluiten, moet toch worden geconcludeerd dat het *niet haalbaar* zal zijn. Daarbij zou wellicht de bereidheid kunnen bestaan, de meerkosten voor Defensie te accepteren als prijs voor het afschaffen van de dienstplicht waarvan velen afkerig zijn, doch ook daarmee zou geen verbetering kunnen worden gebracht in de ontoereikende wervingsmogelijkheden voor met name de lagere functiegebieden.

Een alternatief?

Om te kunnen beoordelen in hoeverre het mogelijk zou zijn een alternatief te vinden is het gewenst te bezien welke gevolgen voor de KL zouden kunnen voortvloeien uit de militaire strategie voor de komende jaren.

De in de NAVO verenigde landen zijn overeengekomen een buitenlands beleid te voeren dat zich richt op het continueren van de vredessituatie die in 1945 ontstond en die in de daaropvolgende jaren

steeds ernstiger werd bedreigd. Die doelstelling zou kunnen worden verwezenlijkt door:

- het opbouwen en in stand houden van een adequate krijgsmacht, die een goed tegenwicht zou kunnen bieden aan de militaire sterkte van de tegenpartij (militair evenwicht);
- het bevorderen van maatregelen die tot politieke ontspanning zouden kunnen leiden, zonder daarbij evenwel het militaire evenwicht prijs te geven.

Dat militaire evenwicht vergde niet noodzakelijkerwijs een gelijke getalssterkte der strijdkrachten, want de NAVO zou zich in voorkomend geval bedienen van haar kernwapens, in het kader van haar op afschrikking van de tegenstander gerichte strategie waarin de „Massive retaliation” centraal stond. Deze dreiging met vergelding werkte aanvankelijk wel, maar werd allengs minder geloofwaardig, vooral gelet op de mogelijkheid van kleinere conflicten; men pleegt nu eenmaal vliegen niet dood te slaan met een voorhamer.

De noodzakelijke herziening van de bondgenootschappelijke strategie leverde een nieuwe conceptie op, gebaseerd op twee pijlers: „Flexibility in response” — ook wel aangeduid als „flexible response” — en „Forward defense”. De „flexibility in response” beoogt het geven van een (aan)gepast antwoord op elke denkbare dreiging van de potentiële tegenstander, zowel politiek als militair. Zo nodig kunnen steeds krachtiger maatregelen worden genomen en steeds sterkere middelen worden gebezigd in een naar behoefte toenemende escalatie die — beheerst — achtereenvolgens de stadia doorloopt van crisissituatie, conventioneel optreden, tactisch-nucleaire fase en strategisch-nucleaire fase. De tegenstander verkeert in het onzekere over de aard van de response, want uiteraard is de NAVO niet gebonden aan een geleidelijke escalatie: desgewenst kunnen zeer goed enkele treden van de ladder worden overgeslagen.

Onder „Forward defense” wordt verstaan dat het zich defensief opstellende bondgenootschap niet bereid is gebied af te staan aan een tegenstander die een salami-tactiek toepast, reden waarom de beslissing van de strijd zal moeten vallen vóór, en niet achter in het operatiegebied.

Deze NAVO-strategie maakt het waarschijnlijk dat de gewelddadige oorlog, die zou kunnen ontstaan uit een crisissituatie tussen Warschau-Pact en NAVO, geen totale maar een *beperkte* zal zijn, die „binnen de perken van de redelijkheid” zal moeten blijven omdat een werkelijk gebruik van kernwapens voor beide partijen tot zelfvernietiging dreigt

te zullen leiden. Zeker de NAVO zal pogen het escaleren te voorkomen en een eventueel conflict beperkt te houden.

Zoals R. E. Osgood aangaf in zijn boek *Limited war: the challenge to American strategy*, moet voor de beperkte oorlog worden voldaan aan vijf voorwaarden:

- een beperkte, nauwkeurig omschreven doelstelling;
- de bereidheid de te hanteren middelen te beperken en beperkt te houden;
- in het systeem passende militair-strategische operatieplannen, tactisch optreden en wapentechnieken;
- toereikende economische hulpbronnen;
- een vastberaden nationale wil om een dergelijke oorlog te voeren.

Het is in het bijzonder de laatstgenoemde voorwaarde die voor Nederland moeilijkheden oplevert, en wel op het punt van de motivatie van de dienstplichtige militair: er bestaat een wisselwerking tussen de onvoldoende motivatie van vele dienstplichtigen en het mogelijk ontbreken van de „nationale wil” om de dienstplichtige vaders, zonen en broers aan zekere risico's bloot te stellen. Worden dan ook vraagtekens geplaatst bij de motivatie van de dienstplichtigen, dan is het vooral de twijfel aan het te verwachten moreel die de roep om een vrijwilligersleger versterkt.

Aangezien dit laatste qua werving niet realiseerbaar is verdient het aanbeveling de dienstplicht te handhaven doch daarbij — ter voldoening aan de hiervoor besproken voorwaarde voor de beperkte oorlog — de werving van vrijwilligers te intensiveren en zo mogelijk eenheden geheel uit vrijwilligers te laten bestaan.

De vraag welke eenheden het meest in aanmerking zouden komen om met vrijwilligers te worden bemand, is gemakkelijk te beantwoorden. In NAVO-verband heeft de KL de verplichting aanvaard in de Noordduitse laagvlakte een gebied van ongeveer 170 bij 140 km te verdedigen. Het principe van de „Forward defense” impliceert dat de reactietijd van de daarmee belaste troepen klein is, om te voorkomen dat zij voor een fait accompli worden gesteld en de beslissing niet voorin kunnen bevechten tenzij met gebruik van wapens die een in dat stadium ongewenst escalatie-effect zullen hebben. De consequentie zou derhalve zijn een groter aantal parate eenheden reeds nu in de Duitse Bondsrepubliek te stationeren — een conclusie waartoe ook destijds de Commissie van Rijkevoorsel kwam — aangenomen dat van politieke zijde

daarmee zou worden ingestemd. Aangezien dat laatste nauwelijks mag worden verwacht, ligt het voor de hand dat de „next best”-oplossing zou zijn de parate eenheden die wél in Duitsland zijn gelegerd zoveel mogelijk te verbeteren, en dus met vrijwilligers te bemannen.

In tweede instantie zouden voor een overeenkomstige vulling de eenheden in aanmerking komen waarvan de totale gevechtskracht van het legerkorps in belangrijke mate afhankelijk is en die derhalve moeten worden geoptimaliseerd. Het zal duidelijk zijn dat dit vooral geldt voor het tankwapen, zijnde de ruggegraat van de landstrijdkrachten, zoals o.m. ook valt af te leiden uit de Defensienota 1974.

Ongetwijfeld zou het te ambitieus zijn alle parate eenheden van de KL in Duitsland, alsmede enkele parate tankbataljons, op korte termijn uit vrijwilligers te willen doen bestaan. Wellicht ware een proef te nemen met een experimenteel tankbataljon, waarmee ervaringen zouden kunnen worden opgedaan die van nut kunnen zijn bij een eventuele verdere uitbreiding. Dat voor een zodanige proef een tankbataljon de aangewezen eenheid zou zijn, ligt in de rede, en wel op grond van de volgende overwegingen.

- In vergelijking met andere eenheden, bv. een pantserinfanteriebataljon, telt het tankbataljon relatief weinig dienstplichtigen die door vrijwilligers zouden moeten worden vervangen. Dat is van belang omdat met de werving voor laag gekwalificeerde arbeid in Nederland nog bijna geen ervaring werd opgedaan, hoewel zich op dat gebied — gegeven het opleidingsniveau van de gemiddelde Nederlander in diens arbeidssatisfactieverwachtingen — toch wel grote problemen zullen aandienen.
- Gezien de veranderende prioriteitenstelling van de Nederlandse regering bij het opstellen van de rijksbegroting wordt het steeds dringender nodig te woekeren met de voor Defensie beschikbare middelen. Nu is bekend dat het tankbataljon een „kapitaalsintensieve” eenheid is, waar dus ook het probleem van de slijtage en het daaruit voortvloeiende onderhoud de moeite van het bestuderen ruimschoots waard is. Het zou daarom interessant zijn een bedrijfsvergelijking te maken tussen een bestaand tankbataljon van het kadermilitie-type en een vergelijkbaar bataljon van het kader-vrijwilligersstelsel. Aan de hand van de aldus te verzamelen gegevens zou metterdaad kunnen worden vastgesteld hoeveel waarheid er schuilt in de

uitspraak dat de slijtagekosten bij vrijwilligers lager zijn dan bij dienstplichtigen.

Conclusie

Een alternatief voor het minder aantrekkelijke kaderniliteleger en voor het niet realiseerbare kadervrijwilligersleger zou kunnen worden gevonden in een combinatie, bestaande uit een handhaven van de dienstplicht uit kwantitatieve noodzaak en het maximaliseren van het aantal vrijwilligers uit kwalitatieve overwegingen.

Het is aanbevelenswaard bij wijze van proef een vrijwilligerseenheid op te richten, bij voorkeur een

tankbataljon, ten einde daarmee ervaringen op te doen die het trekken van conclusies beter zullen wettigen dan thans bij gebrek aan relevante gegevens mogelijk is.

Voorshands laten zich de resultaten van dergelijke proefnemingen niet voorspellen. Dat was ook niet de opzet van dit artikel, dat slechts beoogde een bescheiden bijdrage te leveren tot de discussie over de weg die de Koninklijke landmacht zal moeten inslaan om — ondanks de onrustbarende vermindering van de beschikbaar gestelde financiële middelen die de regering haar oplegt — geloofwaardig te kunnen blijven tegenover zowel het binnen- als het buitenland.

MEDEDELING

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de secretaris-penningmeester van de Koninklijke Vereniging (Nassaulaan 6, Zoetermeer) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

The corporals' war

Internal security operations in Northern Ireland

Norman L. Dodd

colonel UK Army, retired

By their nature internal security operations drag on a long time. They tend to reach a peak of violence and then steadily run down. (Major General LANG when Commander Land Forces, Northern Ireland)

The last time we did a battalion attack? I simply can't remember. That must be military history or even a military secret! (An infantry officer in Northern Ireland)

The average age of my battalion is 21. We are a young Army and we are fighting a corporals' war. (Lt.Col. NICHOLS, CO of the 3rd Battalion The Royal Regiment of Fusiliers, quoted in the Sunday Telegraph)

They are really not bad people at all. Many have given us tea and buns and say privately that they are glad we are here. (A private soldier in Northern Ireland)

The British Army was called into the complicated policies of Northern Ireland in 1969 and has, since then, been deployed in strength never less than 3,000, normally around 14,000 and at times as high as 22,000.

In spite of new political approaches, assemblies and conventions, there seems to be no end to the commitment. A commitment which has enormously improved the standard of competence of the junior leaders but has had an adverse effect upon the technical training of the supporting arms, and has seriously disrupted unit and formation training for operations in Central Europe.

Historical background

Before discussing these military matters it is necessary to understand the historical background to the present terrorist campaign. For upheaval and insurrection are not new to Ireland. Recurring disorders have been a feature of Irish history for several hundred years. One of the reasons for these troubles was the breakdown of the process of assimilation of settlers into the country. Although Celts, Vikings, Normans and even the early English migrants were successfully absorbed into the country, those who arrived from Scotland and England

in the early 17th century were not and never have been. The difference in religion between these protestant settlers and the native Irish catholics proved a total obstacle to assimilation. Inter-marriage was virtually ruled out by the harsh attitudes of those times. The native Irish and the settlers have retained their separate identities and mutual antagonisms for more than 300 years. There was, and still rarely is, any point of contact between the two communities even when they lived in the same districts and streets. Both communities see themselves as besieged minorities, the roman-catholics in the North and the protestants in the whole of Ireland.

After an armed uprising in parts of Southern Ireland at the time of the Great War, the Government of Ireland Act of 1920 was passed. It was an attempt to meet the demand by the catholics for Home Rule; the six mainly protestant counties of the ancient area of Ulster were formed into a new province and separate legislatures and governments

Military presence is maintained in Northern Ireland

The front sanger sentry outside Royal Ulster Constabulary Station Strabane. Strabane is a small town very close to the border with Donegal. The police station houses a Company Headquarters and a platoon of the Royal Welch Fusiliers

were to be established for the north and south. A Council of Ireland was also to be formed to promote co-operation and to encourage ultimate reunion between the two parts of the country. Both north and south were to remain part of the United Kingdom. The Act was rejected by the southern Irish who demanded complete independence. This was granted in 1922 and Southern Ireland became the Irish Free State, in 1948 to become the Irish Republic, or Eire. It is not a part of the United Kingdom but the British government have always allowed the citizens of Eire certain privileges which include the right to enter and work in the United Kingdom without permits or work permits. Privileges still in being but much criticized by many in Britain today. Northern Ireland, or Ulster as it is more usually called, formed its own legislature and government (Stormont) and remained within the United Kingdom; the Province sends twelve elected members to the British parliament at Westminster. The Council of Ireland never came into being though the idea was resurrected again in 1973 and it is still possible that it will eventually be formed.

Loyalists and Reunionists, but no terrorists

The total population of Ulster is around 1.5 million, of which about 1 million are descendants of the English and Scottish settlers of 300 years ago. They are fiercely 'loyalist, royalist and pro-British'. The minority of 500,000 are of native Irish descent, mainly Catholics, and mostly, in varying degrees of enthusiasm, favour reunion with the Irish Republic.

But it must be clearly stated that the majority of these citizens are not in favour of using terrorist methods to obtain their aims. However it is from the militant minority that the Irish Republican Army gains its active support and it is upon the discontent of the minority that the IRA thrives. The reasons for discontent are understandable. The Catholics are a permanent minority in any legislature, they normally seem to carry out the more menial tasks in the province; the police force and the police reserve, although nominally non-religious, in the past at least have normally been 100% Protestant. The minority felt excluded from all forms of power.

By the late 1960s an articulate Civil Rights Movement came into being to support the legitimate wishes of the minority. Unfortunately it was rapidly infiltrated by the IRA who were still smarting from the setbacks they had received in their efforts to gain their aims by military means in the 1950s.

Civil Right marches, originally intended to be peaceful protests, became more and more violent until in October 1968 a full scale clash took place in Londonderry. There was an immediate backlash from the militant Protestants, leading to prolonged communal riots in Belfast and Londonderry in August 1969. They proved too much for the Royal Ulster Constabulary and the Royal Ulster Special Constabulary (the tough B Special Reserves) to contain. Permission of the British government was obtained to use 3,000 members of the British Army, mainly stationed in Ulster, in aid of the Civil Power. Since those days headquarters and units located in

other parts of the United Kingdom and in Germany have been deployed to Ulster for tours of duty normally lasting four months but sometimes more or less time, depending upon the level of violence. These regular forces are backed by units of the part-time volunteer inter-denominational Ulster Defence Force formed in early 1972 and now of a strength around 9,000.

Militants aggravate fears

At first the roman catholic minority welcomed the Army as their protectors because they believed that the protestants were about to mount a pogrom against them. The protestants believed that they were facing an armed insurrection planned by the IRA. Neither belief was correct but these fears were seized upon by the militants of both sides in order to create hate and discord. In 1970 the IRA split into two factions: the Official IRA or Political Wing, which consists mainly of people with marxist and republican leanings but who are prepared to operate reasonably constitutionally to obtain their aims though they are not adverse to using arms when they consider it necessary. The other faction, the Provisionals or PIRA are extremely militant and are pledged to obtain the reunification of Ireland by violent means.

By 1971 the IRA had alienated many catholics from the Army by their ruthless and cunning propaganda, those who would not co-operate were severely handled and punished by shooting off their knee-caps or elbows. They persuaded a substantial minority that the arms searches and security checks were deliberate persecution and that the IRA gunmen were their rightful protectors. In fact the security operations were intended to deter the IRA who had embarked on a campaign of bombings in the towns and cities.

In August 1971 the situation had become so serious that, due to intimidation of witnesses, it was difficult to obtain convictions in courts of law. Internment of suspected members of the PIRA was ordered. Its introduction caused an immense outcry by the catholics community and led to the establishment of road blocks and 'no-go areas' where the IRA virtually held power. The seeming immunity of these areas caused a furious reaction amongst the many militant protestant groups, with the consequent attacks upon catholic owned buildings and communities.

In 1972 the strength of the Army in the province was increased to 22,000 and a full scale operation called 'Motorman' was launched to clear the barri-

ades and to restore the presence of the civil police throughout the province. The operation was successful in its clearance of the obstacles, but bombings, sectarian murders and the shooting of security forces have continued. The IRA hope that they can produce such a situation that the voters in the United Kingdom will become sick of the whole Irish situation and will no longer wish to pay the bills for the damage caused or will refuse to keep the Army in the Province.

Should the Army be withdrawn the IRA believe that severe disorder and civil war still occur and this will force the Republic to intervene and absorb the six countries. Certainly the withdrawal of the Army before a political settlement which suits both the majority of the catholics and the protestants is agreed would result in civil war. The protestant extremist organizations like the banned Ulster Volunteer Force and the Ulster Defence Association are well organized and are clandestinely armed.

Arms recoveries from July 1972 to November 1975 prove this to be so: 116 machine guns have been recovered from the IRA and 116 from the UDA/UVF; rifles IRA 1044, UDA etc. 269; explosives 129,124 and 40,751; and mortars 33 and 269. In the same period 97 IRA members have been killed, 923 committed to prison and, in November 1975, 112 were still in detention (since then released). The corresponding figures for the protestants are 20 killed, 564 in prison and none in detention.

Security forces a reasonable remedy

The continuous pressure of the security forces and the tighter precautions have steadily decreased the general level of terrorism. For instance in 1972 there were 10,628 shooting incidents; this was reduced to 3,206 in 1974 and in the first nine months of 1975 it was 1,397. Explosions have fallen from 685 to 300 so far in 1975. 129 regular Army and Ulster Defence Force personnel were killed in 1972, to date, in November 1975, the total was 15.

These improvements have been obtained because the security forces have developed a highly professional approach to the security problem. Many units which were sent to Ulster in 1969 had seen service in security duties in Malaya, Borneo, Aden and elsewhere in the old British empire. With the exception of Aden they were mainly jungle operations against local 'freedom fighters'. Units had also received some training and practice in the dis-

persal of mobs in urban areas, but they had a great deal to learn about the 'Irish Dimension'. One commanding officer wrote at the time: 'We based our training on the Internal Security Pamphlets. They are good, but writing with hindsight they need a new section on internal security duties in a sophisticated city.'

Experience has shown that regiments require about two months training on specialized internal security duties before being sent to Northern Ireland. Units which were amongst the first 3,000 were able to deal reasonably well with riot disorder, but when the shooting started it became apparent that the situation was deadly serious and would require special and concentrated training. The consequences of failure mean death, injury and always an escalating situation.

Troops must be efficient in five main aspects of internal security operations. Firstly the methods of obtaining, recording, analysing and disseminating information and intelligence. Secondly the correct methods of patrolling in urban and rural areas, third the establishment and operations of road blocks and vehicle check points, fourth all individuals must be competent in the accurate firing and proper use of their weapons. Lastly all troops must be well practised in the drills for riot control.

Command and control patterns

To facilitate the command and control arrangements the whole province is divided into operational areas each under the control of a formation whose commander is charged with assisting the civil authorities to combat disorder and terrorism. At formation level the operations room is manned jointly with the Royal Ulster Constabulary, the Ulster Defence Force and, when necessary, with a representative of the RAF. The formation areas are sub-allotted to regiments, battalions and units. These areas can be a section of a city or a rural district. The unit commander allocates his area down to his sub-units. The personnel are responsible for getting to know every inch of their allotted 'parish'. Not only the terrain, the roads, streets and alleyways but also the local inhabitants. By constant patrolling on foot, by helicopter, in vehicles and from protected observation posts they must instantly recognize any change in the usage of buildings and in the general pattern of life. The obtaining of information is carried out in close collaboration with the police, the UDF and, where possible, by contact with the responsible local

An unarmed WRAC Corporal searches shoppers in Londonderry, Northern Ireland

citizens, school masters, the clergy and community leaders.

All information obtained is logged and recorded at the unit operations room normally well protected by high walls, wire fences and sand bags to make it bomb and mortar proof. The basis of the record system is a card index of known or suspected terrorists in the area. This is cross referenced to reports and intelligence summaries so that a dossier can be completed on any individual. The aim is to provide sufficient evidence to convict such individuals. Information is marked on a large scale map of the area, in urban areas in particular this will show individual houses where possible.

The Provisional IRA is organized into companies and battalions each with its own adjutant, engineer, transport, signal officers, etc., though the 'battalion' may only consist of a hundred or so members. This enemy 'order of battle' is essential intelligence. An analysis of shooting incidents is kept and compared regularly with the weapons recovered in the area. The map shows the date on which each house or farm has been searched; by skillful use of the intelligence recorded and plotted, the patrols and searches can be mounted economically in the correct areas. Further complete records are available for hand-over when the unit's tour of duty is completed.

Patrolling essential

Probably the best method of obtaining information is by the use of constant patrols. This ensures that a military presence is maintained, knowledge of the area is increased and the movement of terrorists is hampered. In a large area much of this is done in wheeled Humber armoured cars known throughout the Province as 'Pigs'. However, foot patrols allow more actual contact with the local people but they must be carried out with skill and care. In urban areas a small patrol can too easily become embroiled in a framed 'riot', stoned or attacked by women and children egged on by IRA sympathizers, soon to become a target for a sniper of the centre of a contrived propaganda story, one which will be seized upon by the not always sympathetic TV and press reporters.

Patrolling amongst the civilian population requires strict discipline and self-control by individual soldiers. They must at all times retain their 'cool', even when grossly insulted, but they can often defuse a potentially dangerous situation by a display of friendliness and, if need be, are able to call up a stand-by unit mobile patrol or anti-riot squad.

The success of the patrol, and indeed the lives of the soldiers, depend upon the alertness of every man in the patrol. The PIRA are past masters in the arts of ambush and in the use of booby traps. Often some suspicious object is left in the path of a patrol, in a stolen car or is notified anonymously to the security forces on one of the special telephone numbers. When the patrol approaches the object an ambush is sprung or another bomb is ex-

ploded. Telephone or electrical wires are so placed that if followed a bomb is detonated, roads are mined and booby traps of all kinds are placed in derelict houses, farms and barns which may be searched by the security forces. 'Fortunately', writes a major after a tour in Ulster, 'one begins to 'smell' a come-on or contrived ambush after a while and it is possible to turn the tables on the terrorists in an unexpected manner. On more than one occasion a flank operation mounted on some unusual activity, such as a car parked with its lights on and door open, has produced a gunman lurking in the shadows.'

Efficient roadblocks

The rapid establishment of vehicle check points takes place either as a normal part of patrolling or for a specific search operation. These road blocks, set up rapidly without prior warning, are of vital importance in the prevention of the use of cars and other vehicles, often stolen, for the transport of explosives, weapons and terrorists. Soldiers normally under the command of a sergeant or corporal and sometimes lifted into position by helicopters must know how to set up the block on a busy road and then search politely, firmly and efficiently. And know what they are looking for and where in a vehicle explosives can be concealed. It is hard and difficult work 'but', said one soldier, 'at least we get a chance to talk to a few birds!'

Soldier's skills rediscovered

Shooting incidents are always likely to occur when

A sentry watches the passengers' activity during car searching by men of 1st Battalion The Royal Welch Fusiliers at the Hump, Strabane

The vehicle checkpoint on the Lifford Road, Strabane, County Tyrone. The border with County Donegal, in the Republic of Ireland, is about 300 yards over the bridge. The checkpoint is manned by a platoon and was built by the Royal Welch Fusiliers. It took 20,000 sand bags and about 400 tons of sand

they are least expected. Reaction must be immediate and automatic; this requires the fourth attribute of good internal security operations, the skillful and proper use of personal weapons. Accuracy of returned fire is essential: only too often the target is a fleeting one and may be masked by women or children. Single shot is normally used and all must be carefully aimed, telescopic and night sights are issued but the principle reliance is placed upon individual competence. Even infantry units have had to relearn their traditional skills as marksman on the classification ranges before being assigned to Northern Ireland.

The skillful use of personal weapons, and radios on the move, must be combined with really good field craft and movement drills. Sections must be able to move quietly and quickly in both urban and rural district while making use of all available cover and providing each other with mutual support. Deployment of patrols in the rural and border areas is often carried out by helicopter. This allows the patrol to move into its operational area safely and rapidly.

Fewer riots

In the early years of the emergency riot control figured prominently in the tasks of the security forces. As already mentioned the IRA found it easy to turn a civil rights protest march into a riot; this caused deployment of riot squads. Street battles ensued, stones, bottles and fire bombs were thrown and the Army replied with the use of tear gas, water hoses and then rubber bullets. These cause some

pain but are not lethal. The Army developed the method of providing a screen of soldiers wearing protective clothing and helmets backed up by 'Pigs' and covered by riflemen on look-out for IRA snipers. Photographers take pictures of ring leaders and 'snatch squads' are detailed to run in and grab those causing the most trouble. These are handed over to the police for interrogation and charging in the special courts. This system of riot control is still in operation when required but with the banning of most marches, and the reduced support for those permitted, there have been fewer of this type of disorder in the last two years.

The pattern of operations in 1975, partly due to the so-called 'cease fire' called by the PIRA, is one of constant searching for terrorists, their weapons, explosives and equipment and as far as possible preventing the bombings and inter-sectarian murders. However in the strongly Republican areas such as South Armagh the 'cease fire' has not operated. This county includes the 'frontier' and pro IRA town of Crossmaglen, which features regularly in the news reports from Ulster, and the mountains along the border with Eire. Security forces in this area are really fighting a minor war against small well armed bodies of men who are able to find sanctuary in the Republic. This area is known to the security forces as 'bandit country'.

New equipments required

An emergency which has lasted for six years has inevitably caused the modernization of old equipments and the development of new ones. The 'Pig'

is the best example: the new range of armoured personnel carriers issued to the Army are tracked and of little use in the streets of Ulster. The only available armoured car, the Humber, was obsolete. Some were recovered from ordnance stores and others were bought back from contractors who had purchased them as surplus stores. They were rebuilt and repaired by the Royal Electrical and Mechanical Engineers and are doing good service still. The next requirement was for protective clothing and bullet proof vests for use in exposed positions. Special helmets with visors followed; these are being constructed from glass reinforced plastic. The rubber bullets have proved most successful in street riots.

The intensive bombing and explosive operations by the PIRA caused the development of the highly sophisticated remote controlled 'wheel barrows'. These mount various tools and devices which can be used for the examination, removal or detonation of explosives without the necessity of an actual personal presence at the object. 'A wheelbarrow is capable of doing anything you ask it if you have fitted the correct tool', said one bomb disposal officer.

With explosions taking place at the rate of 200 a month it was vitally necessary to find better methods of detecting explosives before they are made into bombs. One highly successful method is by the use of 'sniffer dogs'. These are mainly labrador types and are trained at the Royal Veterinary Corps Centre; they have an almost uncanny sixth sense in the way they find hidden arms and explosives. And can do so without the necessity of tearing a house and its furniture to pieces while doing so. More than 1,000 officers and NCOs have been trained at the Army School of Ammunition to become Technical Officers (ATOs) and Ammunition Technicians (ATs). These extremely brave officers and NCOs become experts in all forms of ammunition and in addition are skilled bomb disposal officers. They are kept busy in Ulster; even using the modern techniques, X-rays, TV-cameras and the wheelbarrows in the last resort it is the knowledge and skill of the expert which is required to defuse a bomb or device.

Operational readiness gets highest priority

In spite of the tensions, separation from families and the hardships of service in Ulster the morale of the Army is amazingly high. Off duty time, such as it is, is spent within the protected 'barracks', many of them improvised from factories and

schools, either eating, sleeping or watching TV. There is no going out 'on the town' and little female company though in some 'quieter' areas social events can sometimes be held in barrack areas. Alcoholic drink is controlled, excessive drinking would rapidly effect operational readiness. These restrictions are accepted as being reasonable and necessary. A small allowance is paid for service in Ulster but those normally located in Germany miss their duty free concessions and their extra local overseas allowance. Facilities are provided for telephone calls to wives and families remaining in Germany and in the other parts of the UK. A few days 'rest and recreational leave' outside the province is permitted during a tour. However in a perverse way the four months spent in Ulster are often enjoyed by the officers and men. Soldiers like action! Continuous training in the British Army on the Rhine becomes boring to the professional soldier and barrack life tends to become a 'nine to five' job. Also such training is not a very testing experience for junior leaders and young soldiers. Ulster is, and it has had a traumatic effect upon the whole Army. The balance or responsibility has shifted markedly from officers to NCOs. A colonel is reported to have said 'a corporal in Ulster probably has more responsibility than a battalion commander had in World War I'.

It is indeed a 'Corporals' War' and this is realized by the junior ranks. 'I feel', said a private soldier, 'that I am doing a real job, worthwhile and we in our section can see the results.'

Leadership counts

Discipline is more relaxed, the old days of the shouting sergeant major have gone. There are few drill parades, everything unimportant to the task has been cut out. NCOs are selected for their leadership and not for their smartness or seniority and quickly have to prove themselves on operations. Much of their duties are carried out in the full glare of publicity, leaders must lead and all ranks are most careful to act correctly. They quickly develop a pride in themselves and faith in their mates. A strong team spirit is developed within the section and sub-unit.

The other result of operations in Ulster has been the increasing interest in politics within the Army. Once a matter of little concern to the ordinary officers and soldiers they now all realize that actions they plan and execute must take account of the political as well as the military situation. It is impossible to discuss Ulster without discussing poli-

tics. Members of the security forces know only too well from past experience that political moves are never approved by both the protestants and the catholics and therefore normally lead directly to confrontation and consequent violent action. Success of security operations in the Ulster context must be measured not by the number of terrorists killed in action but by the number convicted by the courts and by the reduction in the level of bombings and assassinations.

Disruption could impede Army role in NATO

The security forces understand only too well that unless there is some miraculous political agreement acceptable to both sides the emergency will go on for a long time and there can be no relaxation of the pressure.

While this is so the disruption to the Army must continue. Every four months spent in Ulster means seven months away from 'normal' training. A regiment has to train in internal security duties for two hard months before it is really fit for operations

and, after the tour, all ranks are granted a well-earned month's leave. At the present level of commitment this cycle takes place at least every two years.

Formation and combined all arms training must suffer severely and the technical training of specialized support units is rendered extremely difficult. A situation which cannot be accepted too readily by Britain's NATO allies. General Sir Harry Tuzo, shortly to become the Deputy Supreme Commander, Allied Powers in Europe, has stated:

Taking our troops out of Germany for seven months is quite serious and we cannot view it with equanimity. It must mitigate against our primary role and our allies do not fail to notice it.

Unfortunately there is little which can be done except to 'soldier on', but it is indeed fortunate that Great Britain has a long service voluntary army. This alone permits her to maintain at least a reasonable competence in the units in the British Army on the Rhine.

Van keizerlijk leger naar Bundeswehr en Nationale Volksarmee

H. Toorenvliet

publicist, Den Haag

Is inderdaad de Westduitse Bundeswehr de erfgenaam van de Wehrmacht? Is de Oostduitse Nationale Volksarmee een factor van betekenis? Deze en vele andere vragen dienen zich aan bij de bestudering van de toestand van nu. Vanzelfsprekend gaat het thema van oorzaak en gevolg ook hier weer op.

Daarom, ter verduidelijking van de situatie van heden, enkele belangrijke facetten uit de laatste decennia op een rijtje gezet in de vorm van een beknopt overzicht van ruim een halve eeuw geschiedenis van de Duitse land- en luchtmacht.

Westelijk front 1918

In de lente van het laatste jaar van de Eerste Wereldoorlog, 1918, beschikte het Duitse opperbevel nog over een sterkte van 3,5 miljoen man in totaal. Daarvan waren ongeveer 1 miljoen verspreid van Finland in het hoge noorden tot diep in het toenmalige Turkse rijk. Door het wegvallen van de bolsjewistische tegenstand in het oosten — met als gevolg de vrede van Brest-Litowsk van 3 maart — kon men nogmaals overgaan tot een grote machtsconcentratie aan het westelijk front. Hier stonden de Duitsers onder commando van veldmaarschalk Paul von Hindenburg en van de Eerste kwartiermeester-generaal, generaal Erich Ludendorff. In feite was laatstgenoemde de opperbevelhebber.

In de periode van maart tot en met medio juli waren de Duitsers in staat vijfmaal een offensief te ontketenen. Ondanks soms vrij aanzienlijke terreinwinst leden de vijf pogingen tot doorbraak alle schipbreuk door de verbeterde tegenstand der geallieerden. De toevloed van verse en strijdlustige Amerikaanse eenheden was terdege merkbaar en de Fransen hadden hun moeilijkheden van 1917 — zoals de munitieproblemen op grote schaal en de intense oorlogsmoeheid van de burgerbevolking — geheel achter de rug.

Eind september 1918 beschikten de Duitsers aan

het westelijke front nog maar over 193 kleine divisies, waarbij men nog vier inferieure Oostenrijkse divisies mag optellen.

De Duitsers hadden nu gebrek aan alles; niet alleen aan munitie, voedsel en kleding maar vooral aan medicamenten en verbandmiddelen. Daartegenover konden de geallieerden 217 uitstekend toegeruste divisies op volledige sterkte in het veld brengen. Deze strijdmacht liet zich onderverdelen in 102 Franse, 60 Britse, 39 Amerikaanse, 12 Belgische, 2 Portugese en 2 Italiaanse divisies.

Ook voor de leden van het Duitse opperbevel werd het een overduidelijke zaak, dat het voor hen onmogelijk was geworden nog een gunstig eindresultaat te behalen.

De naderende nederlaag was een produkt van vele factoren. In de eerste plaats speelden de, door de laatste en mislukte offensieven veroorzaakte, enorme verliezen aan mankracht en materieel een belangrijke rol. In de tweede plaats had de wurgende druk van de geallieerde blokkade ter zee een fnuikende invloed op het thuisfront. Tevens was stellig de bolsjewistische ondermijningspropaganda een niet te verwaarlozen factor. Deze had op de échte frontsoldaten nagenoeg geen uitwerking, maar op veilige afstand van het front vonden de agitators vele gewillige oren.

Einde van het keizerrijk

Op 3 oktober 1918 werd de zeer liberaal ingestelde prins Max von Baden de nieuwe Duitse rijkskanselier. In zijn regering waren ook socialisten opgenomen. Het waren de „meerderheidsocialisten” Friedrich Ebert, Gustav Noske en Philip Schneidemann. Via bemiddeling deed de Duitse regering op 5 oktober aan president Wilson van de Verenigde Staten een voorstel tot wapenstilstand toekomen. Op 12 oktober liet de rijkskanselier op Amerikaans verzoek weten, dat regering en parlement van Duitsland akkoord konden gaan met de „Veertien punten” van Wilson. Ten

gevolge van felle oorlogshandelingen van Duitse kant werd het contact verbroken.

In een kort tijdsbestek haakten de bondgenoten van Duitsland de een na de ander af; Bulgarije vroeg al om wapenstilstand op 29 september, Turkije deed dat op 31 oktober en Oostenrijk-Hongarije volgde op 3 november.

Een, op 28 oktober begonnen, zeer ernstige munitie op de Duitse oorlogsvloot wist men niet meer te dempen.

Mede in verband met de zo precaire positie van keizer Wilhelm II heerste grote bedrijvigheid in het Duitse hoofdkwartier te Spa. Ook hier volgden de gebeurtenissen elkaar in zeer snel tempo op. Op 26 oktober werd generaal Ludendorff ontslagen. Zijn functie van Eerste kwartiermeester-generaal werd overgenomen door de buitengewoon bekwame generaal Wilhelm Groener, die daarvoor — geen Pruis maar Württemberger zijnde — telkenmale was gepasseerd. Von Hindenburg liet nu op aanraden van Groener de Duitse troepen aan het westelijke front geleidelijk aan terugtrekken en men trok zo mogelijk het front nog recht.

Op 9 november werd Max von Baden door Ebert als rijkskanselier opgevolgd. Beiden hadden veel in het werk gesteld om de monarchie te redden. Maar hun grootste opponent was de keizer zelf. Hem ontbrak de realiteitszin om de situatie van het moment juist te overzien. Wilhelm dacht nog koning van Pruisen te kunnen blijven, indien hij de Duitse keizerskroon zou willen opgeven. Daarna wilde hij, aan het hoofd van zijn troepen, het vaderland binnentrekken om daar de orde te doen herstellen. Inmiddels echter hadden de Berlijnse bladen zijn troonsafstand al met veel fanfares bekendgemaakt. Men liet het aan generaal Groener over de keizer van de juiste toedracht op de hoogte te stellen. Op 10 november vluchtte Wilhelm naar ons land; de kroonprins volgde hem enkele dagen later.

Intussen onderhandelde al sinds 8 november de Franse maarschalk Foch met een Duitse wapenstilstandscommissie.

Wapenstilstand

De wapenstilstand kwam tot stand, en werd officieel op 11 november 1918 om 11 uur 's ochtends. De voorwaarden van de geallieerden waren bikkelhard. Binnen veertien dagen moesten België, Frankrijk en toen nog Duitse Elzas-Lotharingen worden ontruimd. Daarna moest de gehele linker-Rijnsoever worden gedemilitariseerd. In het

oosten zouden de Duitse troepen zich achter de grenzen van 1914 (en later nog verder) moeten terugtrekken. Men moest afstand doen van alle voordelen, die de vrede van Brest-Litowsk en die van Boekarest (met Roemenië gesloten op 7 mei 1918) hadden opgeleverd. Aan de geallieerden moesten op korte termijn onder meer worden overgedragen: 5.000 kanonnen, 30.000 machinegeweren, 5.000 locomotieven, 150.000 spoorwegwagens, 10.000 vrachtauto's en 2.000 vliegtuigen. De meeste schepen van de Kriegsmarine moesten aan Engeland worden uitgeleverd. Duits Oost-Afrika zou zich moeten overgeven; dit laatste vond plaats op 23 november, doordat de nog steeds niet verslagen generaal von Lettow-Vorbeck de strijd opgaf.

Tegen de harde maatregelen — zoals het handhaven van de blokkade na de wapenstilstand — werd door generaal von Winterfeldt, het hoofd van de Duitse delegatie bij de wapenstilstandscommissie, verschillende malen fel protest aangekend maar zelfs smeken om verzachting baatte niet.

Ondanks het rumoerige thuisfront en de lastige en onredelijke — als paddestoelen uit de grond verzezen — soldatenraden verrichtten de leden van de grote generale staf toch weer een technisch wonder, het wonder van de evacuatie: trekkende door troosteloze landstreken en omringd door een zeer vijandige bevolking kwamen de laatste Duitse troepen nog vóór de door de Fransen gestelde tijdslimiet over de Rijnbruggen. Een knap staaltje organisatievermogen!

De grote problemen, die om een snelle oplossing vroegen, bleven voor Duitsland uiteraard niet beperkt tot het westen. Na de ondertekening van de wapenstilstand waren de Duitse troepen in het oosten in een uiterst moeilijke situatie geraakt. In Rusland, in de Oekraïne, in Polen en zelfs in de Baltische staten waren in totaal nog honderdduizenden soldaten die naar huis wilden en/of moesten.

Het ingewikkeldste was het in Polen. In dat land had de Duitse generaal von Beseler gedurende drie jaren met vrijwel onbeperkte macht de lakens uitgedeeld. Al spoedig vonden tussen de Duitsers en de Polen telkens opnieuw fel opblaiende gevechten plaats, vooral in het toen zo omstreden Silezië. Maarschalk Pilsoedski — die in de beginjaren van de oorlog in de vesting Maagdenburg gevangen had gezeten en daarna het Poolse legioen oprichtte — speelde het spel zeer handig. In de wetenschap dat het gros van de

Duitse bezettingstroepen maar één verlangen had, namelijk naar huis te gaan, negeerde hij von Beseler en zijn staf en onderhandelde uitsluitend met vertegenwoordigers van de Duitse soldatenraden. Daardoor viel bijna de gehele ter plaatse aanwezige artillerie in Poolse handen. Hij verzekerde de gedemoraliseerde Duitse troepen een ongehinderde aftocht en garandeerde de terugkerenden uit Rusland en de Oekraïne vrije doortocht. Bij de voorlopige westgrens, voor zover er toen al van een grens sprake kon zijn, moesten de Duitsers ook hun handwapens inleveren.

Een Duitse terugtocht uit de Baltische staten kwam voorlopig nog niet tot stand. Hier bevonden de Duitsers zich niet, zoals in Polen, temidden van een vijandige bevolking en zij waren daarom nog in staat met inheemse troepen en met Russische eenheden van Witte zijde een gemeenschappelijk afweerfront tegen de Sovjets te organiseren.

Duitse militairen én politici zagen in dit „Baltikum” een laatste mogelijkheid uit een verloren oorlog toch nog een kleine winst te boeken. In de eerste helft van 1919 opereerden deze troepen eigenlijk met een beperkte toestemming van de Engelsen, die toen over vlooteenheden in de Baltische wateren beschikten. In het najaar begonnen de geallieerden een steeds grotere druk op de Duitse regering uit te oefenen om ook deze — onder commando van generaal von der Goltz staande — troepen naar huis te halen. Deze eis stuitte op veel verzet, maar spoedig moest men toch het hoofd in de schoot leggen. Het inhouden van de soldij speelde daarbij een grote rol. Medio december 1919 trokken deze Duitse eenheden, nog steeds onverslagen, over de Oost-Pruisische grens, waarna zij prompt werden ontwapend.

Chaotische toestanden

In de maanden november en december van 1918 was het in Duitsland zelf helemaal mis; in vele gedeelten van het land heerste vrijwel anarchie. Steden als Kiel, Wilhelmshafen, Lübeck, Bremen en andere bevonden zich in handen van muitende matrozen.

Alleen al in de hoofdstad Berlijn opereerden onder meer een republikeinse soldatenweer, een veiligheidswacht, een volksmarinedivisie, een studentenwacht, eenheden van de — zich Spartakisten noemende — communisten en van het geregelde leger. In Berlijn kostte de bloedige week van begin maart 1919 het leven aan ruim 1400 slachtoffers.

Maar ook de opstanden in Saksen en zelfs in Oost-Pruisen waren van ernstige aard. Geleidelijk aan werden deze revoltes door geregelde troepen nagenoeg overal neergeslagen. De moeilijkste noot om te kraken bevond zich evenwel in het zuiden.

Terreur in Beieren

Begin november 1918 werd in München de democratische en sociale republiek Beieren uitgeroepen. De leiding berustte bij de idealistische dromer Kurt Eisner. Zijn politiek was echter voor velen niet radicaal genoeg. Door moordenaars-hand van uiterst rechts werd hij op 21 februari 1919 geveld. De begrafenis was groots, maar de strijd om de macht bleef beneden peil. Dat effende de weg voor ultralinks. Op 6 april was de radenrepubliek een feit. In de leiding zaten wel mensen als de van idealen bezeten student Tollner, maar de werkelijke macht werd nu uitgeoefend door wrede fanatici als Leviné, Axelrod en de „opperbevelhebber” van het Rode leger, de munitie-expert Eglhofer. Vanzelfsprekend was in deze strijdmacht zelfs geen spoortje van discipline aanwezig. Geen maatregel was deze radicalen te dol en vooral in de hoofdstad München zuchtte men onder een dagelijks weerkerende terreur, die tot eind april aanhield.

Op 2 mei 1919 rukten eenheden van het leger — gesteund door de vrijkorpsen Ehrhardt en von Epp — München binnen. De tot het uiterste getergde bevolking nam bloedig wraak op de radicalen. De witte contraterreur kostte bijna evenveel bloed als daarvoor de rode. Maar de radenrepubliek was ten einde en spoedig kwam ook Beieren tot rust.

Aanvaarding vredesverdrag

De meerderheidssocialisten onder leiding van Ebert en de voortreffelijke minister van oorlog Noske — later bekend geworden als de grondlegger van de wederopbouw van de Rijksweer — hadden al voor het sluiten van de wapenstilstand op de kaart van de leden van de grote generale staf gezet. Deze twee politici begrepen zeer goed dat de stafofficieren — gesteund door het gros van de frontofficieren — een homogene, loyale en belangrijke groep vormden, een groep wier medewerking men onmogelijk kon missen indien men wilde bereiken dat orde en gezag zouden worden hersteld.

Ebert had de beschikking over een geheime telefoonverbinding met generaal Groener. Deze stond

Generaal Hans von Seeckt, chef Truppenamt van de Reichswehr van begin juli 1919 tot eind herfst 1926

soms, bij wijze van spreken, roodgloeiend, want geschipperd moest er worden. Aan beide kanten deed men noodgedwongen water in de wijn, maar men bleef bondgenoten.

De fatale datum voor de ondertekening of afwijzing van het dictaat van Versailles kwam steeds dichterbij. De legerleiding, die nog maar net bijna overal in Duitsland orde op zaken had gesteld, beschikte in juni 1919 over een totaal van 350.000 man. Op grond daarvan werd nog overwogen of er militaire kansen op succes zouden kunnen zijn indien Duitsland Versailles zou afwijzen. Daarna zouden de geallieerden ongetwijfeld de wapenstilstand opzeggen en dat zou een hervatting van de oorlogshandelingen betekenen. De Duitse staf durfde een nederlaag voor de Polen in het oosten met zekerheid te voorspellen maar had verder voldoende realiteitszin om te beseffen dat daartegenover in het westen een totale nederlaag zou zijn te verwachten. En dat zelfs voor het geval, dat men alleen tegenover de Fransen zou komen te staan.

Alhoewel het aanvaarden van Versailles voor de meeste Duitsers onverteerbaar zou zijn, wist de regering dan ook dat er geen ander of beter alternatief aanwezig was.

In de Spiegelzaal te Versailles ondertekenden de Duitse gevolmachtigden Müller en Bell op 28 juni 1919 het vredesverdrag. Veldmaarschalk von Hindenburg diende zeer kort daarna zijn ontslag in. Voor vele officieren betekende dit meer dan alleen het vertrek van de opperbevelhebber. Zij beseften toen pas werkelijk, dat er een periode van ontelbare illusies definitief was afgesloten.

Op 7 juli 1919 werd generaal von Seeckt benoemd tot Hindenburgs opvolger. Aangezien de „Reichswehr”, het nieuwe Duitse leger, geen uitgebreid opperbevel en ook geen generale staf mocht bezitten, werd de functie van generaal von Seeckt officieel aangeduid als hoofd of chef van het „Truppenamt”.

Generaal Groener, die zijn taak nu als beëindigd beschouwde, diende zijn ontslag in. Dit werd eveneens door zeer velen betreurd. In het bijzonder door Ebert en Noske, want vrijwel alleen zij en Groener zélf wisten hoe belangrijk hun samenwerking was geweest voor de instandhouding van het Duitse rijk.

De Kapp-Putsch

Als inleiding voor deze episode mag de volgende pikante noot niet onvermeld blijven. Vooraanstaande leden van het officierscorps hadden namelijk graag Noske met dictatoriale macht willen doen bekleden. Vele malen liet men hem dat overduidelijk blijken, maar hij zelf stond er afwijzend tegenover. Dat werd door zijn aanhangers stellig niet op prijs gesteld, wat weer tot gevolg had dat sommige hoge officieren nu openlijk gingen ageren tegen het bewind van de meerderheidssocialisten. Anderen lieten zich ompraten en veranderden nu van — zij het cynische — medestanders in tegenstanders van de regering. Terwijl radicaal-links nog maar nauwelijks was teruggedrongen, kwamen de gevaren van ultrarechts al om de hoek kijken.

In februari 1920 kwam de eventuele uitlevering van de oorlogsmisdadigers aan de geallieerden aan de orde. De Duitse regering hield evenwel voet bij stuk en weigerde categorisch elke uitlevering. Het volk waardeerde dit wel, maar dat nam niet weg dat knelpunten tussen regering en legerleiding — zoals het terugbrengen van de troepensterkte tot 100.000 man, overeenkomstig het verdrag van Versailles — latent aanwezig bleven.

Het belangrijkste wrijfvlak was zonder meer de ontbinding van de vrijkorpsen. Het bekendste daarvan was het al eerder vermelde korps van de kapitein ter zee Ehrhardt. Het was vooral de po-

pulaire generaal von Lüttwitz die het verzet tegen de ontbinding van dit te Döberitz gelegen korps bundelde. De regering gaf daarom de chef personeel van de Reichswehr, generaal Reinhardt, opdracht von Lüttwitz te ontslaan en hem te vervangen door generaal von Oven. Tegelijkertijd werd de conservatieve landbouwexpert Kapp openlijk naar voren geschoven als aspirant-rijkskanselier.

Op 13 maart 1920 trok het vrijkorps Ehrhardt op naar Berlijn. Inmiddels hadden zich daar Kapp en von Lüttwitz met enkele van hun medewerkers en de vroegere Eerste kwartiermeester-generaal Ludendorff aaneengesloten. Kapp liet de rijkskanselarij bezetten en von Lüttwitz deed hetzelfde met het ministerie van rijksweerberaarheid. Met de grootste moeite konden hier sommige posten door enkelen van de stellig niet talloze aanhangers van Kapp worden overgenomen; het merendeel van de officieren nam een passieve houding aan.

De wettige regering was intussen uitgeweken naar Dresden. In overleg met de regering werd door de vakbonden een algemene staking afgekondigd. Deze staking groeide uit tot de doelmatigste en grootste van alle stakingen die Europa tot op dat moment had gekend; alles en iedereen deed mee, en spoedig was het hele openbare leven lamgelegd. Bij het overzicht van de militaire situatie bleek, dat alleen een gedeelte van de troepen in het oosten (voornamelijk in Oost-Pruisen) op de hand van Kapp en de zijnen was; in het westen en zuiden bleef men de regering trouw. Niet alleen gebrek aan aanhang maar vooral de zo volkomen geslaagde algemene staking dwong Kapp c.s. hun plannen te laten varen. De gehele staatsgreep had geduurd van 13 tot en met 17 maart 1920. Het omstreden vrijkorps was in Döberitz teruggekeerd. Met Ehrhardt zelf moest men nog dagen onderhandelen. Hij wist echter, evenals Kapp, naar het buitenland te ontkomen en het korps kon daarna gemakkelijk worden ontbonden.

Generaal von Seeckt — wiens houding tijdens de Putsch soms ietwat raadselachtig aandeed — richtte zich nu in een dagorder tot de troepen. Hij deed een dringend beroep op hen de hoognodige eendracht te handhaven. De verstandige rijkspresident Ebert prolongeerde zijn verbond met de Reichswehr, waarvan het grootste gedeelte trouw was gebleken aan de jonge republiek.

Heel spoedig daarna braken nu weer linkse opstanden uit, voornamelijk in de omgeving van Berlijn en in het Roergebied. De Reichswehr bleek echter niets aan kracht te hebben ingeboet: onverbiddelijk en met harde hand werd overal

het oproer neergeslagen en orde en rust in het land werden hersteld.

Daarna richtte de leiding van de Reichswehr met gretige belangstelling haar blik op de toekomst.

De Reichswehr van von Seeckt

Duitsland bood geen militair verzet tegen de — op 11 januari 1923 begonnen — Franse bezetting van het Roergebied. Het zou ook kansloos ten onder zijn gegaan, want de middelen tot weerstand bieden ontbraken.

De enige maar zware taak, die toen op de schouders van von Seeckt en zijn staf rustte, was die van de opbouw en vervolmaking van het nieuwe, kleine leger, dat in de beginperiode 4.000 officieren en 96.000 onderofficieren, korporaals en manschappen telde... zodat later 100.000 instructeurs zouden gereedstaan voor het Duitse leger van de toekomst.

Dit beschouwde von Seeckt als de taak die hem dagelijks voor ogen stond. Ogenscheinlijk had hij veel tegen, maar de praktijk toonde aan dat hij in werkelijkheid de tijd geheel mee had. Juist nu werden de eerste voorbereidingen getroffen om de geheime Duits-Russische militaire samenwerking van de grond te krijgen. Geruggesteund door de minister van rijksweerberaarheid, Otto Gessler, had von Seeckt zich voor deze mogelijkheid geestdriftig ingezet. De zware industrie had voor deze plannen een jaarlijkse minimumtoelage van 120 miljoen door goud gedekte rijksmarken toegezegd en gegarandeerd.

Generaal von Seeckt had tijdens de Eerste Wereldoorlog blijk gegeven van grote militaire gaven en van een zeldzaam helder begrip van de eisen van de moderne oorlogvoering. Hij had in 1914 in het westen als chef staf van een van de legerkorpsen van het Eerste Leger van von Kluck gezien hoe het niet moest.

Na zijn overplaatsing naar het Oostfront waren het hoofdzakelijk zijn opzet en zijn planning voor het grote offensief, die de beroemde doorbraak van het Russische front in de zomer van 1915 hadden veroorzaakt. De opzet voor het offensief van einde 1916 tegen Roemenië, dat de uitschakeling van dat land tot gevolg had, droeg eveneens de signatuur van von Seeckt. Ook was het belangrijk, dat het tweemanschap Ludendorff en von Hindenburg hem nooit in de grote staf te Spa had laten opnemen. Daardoor was het onmogelijk, von Seeckt zelfs maar iets van de uiteindelijke nederlaag aan het westelijk front in de schoenen te schuiven. Als adviseur van de Duitse dele-

Generaal-veldmaarschalk Fedor von Bock, opperbevelhebber van de legergroep Midden aan het oostfront (1941/42)

Generaal Kurt von Schleicher, militair en politicus

gatie bij de vredesconferentie was hij onmisbaar en hij verzette bergen werk.

Als mens beschikte von Seeckt over een aantal voortreffelijke eigenschappen. Hij was beminnelijk en wanneer hij wilde, een aangenaam causeur die zijn interesse voor zaken die buiten het militaire vlak lagen duidelijk toonde. Dit optreden, nog geaccentueerd door zijn elegante verschijning, droeg er veel toe bij het bestaande beeld van de zo arrogante Pruisische opperofficier te doen vervagen. Dat, in de jaren '20, generaal von Seeckt in iedere belangrijke Berlijnse salon een graag geziene gast was, behoeft nauwelijks betoog.

Door dit alles, en bovendien het feit dat hij zich apolitiek had opgesteld, kon von Seeckt zich bij de machthebbers in het naoorlogse Duitsland wel het een en ander veroorloven. Het lukte hem dan ook uitstekend, alle sleutelposities, zowel in het leger als op het ministerie, te doen bezetten door figuren die geheel aan zijn eisen en wensen voldeden. Door de geheime samenwerking met de Sovjets kon „die schwarze Reichswehr”, die in getalsterkte soms wel 20.000 man bedroeg, zich geheel ongestoord op het grondgebied van de Sovjet-Unie verder bekwamen. In Duitse militaire oren hadden toen namen van steden als Kazan, het gemeenschappelijke researchcentrum voor het pantser- en tankwapen, en de vliegbasis Lipetsk een zeer bekende klank. Ook prominenten als onder meer de latere minister van oorlog en rijkskanselier von Schleicher en de veldmaarschalk von Bock, stelden alles in het werk om dit in totaal acht jaren durende experiment geheel te doen slagen. En aangezien de normale defensiebegrotingen bij de leden van de Rijksdag geen al te grote oppositie ontmoetten, kan men wel vaststellen dat

de Duitse herbewapening in de jaren '20 al goed op gang was gekomen.

Maar niemand is zonder gebreken. Ook von Seeckt beging een fout. In 1926 nodigde hij namelijk de oudste zoon van de kroonprins uit de jaarlijkse Reichswehrmanoeuvres bij te wonen. Aangezien dit gebaar bij velen slecht viel, was hij genoopt zijn belangrijke functie neer te leggen. Zijn opvolger was generaal Heye, die in 1930 op zijn beurt door generaal von Hammerstein-Equord werd opgevolgd. Beiden zetten de koers, zoals deze door von Seeckt was bepaald, geheel voort. Maar het briljante, wat het beleid van hun voorganger zo kenmerkte, hebben zij nooit kunnen benaderen.

Generaal von Hammerstein speelde nog wel eens met de gedachte een politieke rol te kunnen vervullen. Het zou die van bestrijder van de nationaal-socialisten moeten zijn; zover kwam het echter nooit. Na de machtsovername van 31 januari 1933 door de nazi's kon hij zijn functie zelfs nog een jaar behouden. Generaal von Blomberg, de nieuwe minister van oorlog, wilde von Hammerstein doen vervangen door generaal von Reichenau. De oudere Reichswehr-generaals, zoals von Rundstedt, voelden hier niets voor en schoven generaal von Fritsch naar voren. Zij kregen hun zin doordat zij tevens veldmaarschalk von Hindenburg, die na de dood van Ebert in 1925 rijkspresident was geworden, voor hun karretje spanden. Het was inderdaad von Fritsch die op 1 februari 1934 von Hammerstein opvolgde.

Vermeldenswaard is zeker dat de plannen voor de verovering van Polen in september 1939 al in 1927 op het ministerie van oorlog in grote lijnen op papier waren gezet door het hoofd van de af-

deling operatiën en diens rechterhand, kolonel Blomberg en luitenant-kolonel von Fritsch.

Vliegtuigen in seriebouw

Aan het einde van de jaren '20 en in het begin van de jaren '30 was men vooral ten opzichte van de luchtmacht zoover, dat men in Duitsland zelf beproefde prototypen in produktie kon en wilde nemen. Dank zij de opleiding in Rusland waren daarvoor de bemanningen en het grondpersoneel in voldoende aantallen aanwezig.

In september 1932 legde Duitsland zijn wensen inzake gelijkgerechtigdheid in bewapening op tafel. Tijdens een zitting in Genève van de ontwapeningscommissie van de Volkenbond, smaakte de Duitse delegatie het genoeg te mogen vernemen — zij het in vage termen — dat deze eisen wel enigszins gerechtvaardigd waren. Dit gebeurde onder protest van de Fransen terwijl de Engelsen en de Amerikanen er het zwijgen toe deden. Inmiddels was men in Duitsland al begonnen met de produktie van jachtvliegtuigen en tanks. Dat Hermann Göring de grondlegger zou zijn van de nieuwe Luftwaffe kan dus gerust naar het rijk der fabelen worden verwezen; hij was wél de man die voor het eerst de nieuwe luchtstrijdkrachten in het volle licht plaatste.

Reichswehr wordt Wehrmacht

Spoedig na het aan de macht komen van de nazi's werd het licht voor de plannen tot uitbreiding van de strijdkrachten en de herbewapening geheel op groen gezet. De generale staf, die in feite al bestond, werd nu officieel heropgericht. De eerste chef van de generale staf werd de talentvolle generaal Beck, een alom gerespecteerd officier van de oude stempel. Becks ideeën over de moderne oorlogvoering waren anders dan die van von Fritsch en zeker geheel anders dan die van von Blomberg. De laatste was eigenlijk de enige van dit driemanschap dat toen de militaire top vormde, die door zijn sympathie voor het bewind en door zijn nogal onevenwichtige karakter zeer kneedbaar was in de handen van de nieuwe machthebbers. Inmiddels was de Reichswehr omgedoopt tot Wehrmacht en toen medio maart 1935 de algemene dienstplicht weer werd ingevoerd, ging het Duitse militarisme een periode van ongekende bloei tegemoet.

De militaire leiding was alleen nog maar bevreesd voor een eventuele aantasting van haar monopoliepositie. Die vrees was gegrond, want Röhm, de

leider van de SA — de zg. stormafdelingen van de nationaal-socialistische partij — had maar één verlangen: hij wilde het leger met zijn stormafdelingen doen samensmelten tot een grote „Volks-armee”. Uiteraard werd dit streven door de legerleiding niet op prijs gesteld. Hitler durfde op dat moment de legerleiding nog niet tegen zich in het harnas te jagen. Hij besloot — op instigatie van Göring, die minister van oorlog wilde worden, en aangespoord door de leider van de SS Himmler, die eveneens aan de toekomst dacht (Waffen-SS) — bevel te geven de verwachte SA-revolte in de kiem te smoren. Op de beruchte 30e juni 1934 sloeg de SS bloedig toe.

De legerprominenten hielden zich strikt afzijdig en verleenden door hun passiviteit in feite grote steun aan het regime. Maar hun monopoliepositie was, althans voor korte tijd, gered.

Op het feit dat de SD en passant ook de zeer bekende generaals von Schleicher en von Bredow vermoordde, werd nauwelijks gereageerd. Daarmee leverde de militaire leiding een duidelijk bewijs van haar gebrek aan politieke visie. Later zou immers op de meest inferieure wijze worden gemanipuleerd om de zo grote macht van de Duitse legerleiding ondergeschikt te maken aan die van de nationaal-socialisten.

Maar het leger mocht verder organiseren, zich uitbreiden en verder dromen . . . Bovendien werden hoge militairen uitgekozen voor de vervulling van topfuncties in de economische sector in verband met de grondstoffenvoorziening voor de oorlogsvoorbereiding.

Op 7 maart 1936 werd het Rijnland geremilitariseerd; voor zijn goede planning van dit waagstuk werd von Blomberg beloond met de maarschalkstaf. Vóór deze operatie waren wel strenge instructies aan de Duitse troepen verstrekt om zelfs bij de geringste Franse tegenmaatregel onmiddellijk rechtsomkeert te maken, maar geen Fransman liet zich zien.

De Duitse staf zag in de op 18 juli 1936 begonnen Spaanse burgeroorlog vele mogelijkheden, zijn nieuwe wapens op hun waarde te beproeven. Ondanks de eerste spontane, aan de nationalisten geboden hulp — het ter beschikking stellen van Duitse transportvliegtuigen waarmee eenheden van het Spaanse vreemdelingenlegioen en Moorse troepen uit Marokko naar het moederland werden overgevlogen — zag Hitler in het begin van deze broederstrijd weinig heil in inmenging.

Doordat de Duitse legerleiding in haar streven werd gesteund door Göring en door het hoofd van de Abwehr admiraal Canaris, kon toch al

spoedig een begin worden gemaakt met de oprichting van het Condor-legioen. Na de inzet van dit legioen in Spanje handelden de Duitsers precies als in de tijd van de geheime samenwerking met het Rode leger: in die periode werden namelijk de Duitse militairen vervangen na gedurende een vastgestelde tijdsduur te hebben geoefend, en nu gebeurde hetzelfde als men een zekere periode van oorlogservaring achter de rug had.

De sterkte van deze Duitse troepen, bestaande uit eenheden van de Luftwaffe, het luchtafweergeschut en het tankwapen, overschreed evenwel nooit het totaal van 14.000 man. De invloed van de Duitsers op politiek terrein en op het militaire vlak was beslist geringer dan die van de Russen en/of communisten aan de republikeinse kant, die vooral van het begin van de burgeroorlog tot en met medio 1937 en in het bijzonder in de allerlaatste periode zonder meer dominerend was.

Ondanks grote internationale spanningen konden op 12 maart 1938 Duitse troepen Oostenrijk ongehinderd bezetten. In Duitsland hechtte men meer en meer geloof aan de vooruitziende blik van Hitler. Deze liet zich nu tegenover politieke en vooral militaire prominenten openlijk en zonder enige reserve uit ten gunste van een uitgesproken expansie- en oorlogspolitiek. Dat zou echter bij enkelen toch op verzet stuiten.

Intimidatie en vervanging

Tussen de bedrijven door waren Göring en Himmler onverdroten verdergegaan met het uitwerken van hun plannen, die uiteindelijk zouden moeten resulteren in het volledig ondergeschikt maken van de militaire leiders aan het regime. Dit zou worden bereikt door intimidatie. Von Blomberg werd het eerste slachtoffer. Ondanks zijn welwillende houding ten opzichte van het bewind, bleef men hem toch zien als een prominente figuur uit de oude Reichsweherschool. Het niet brandschone verleden van zijn jonge tweede vrouw werd gebruikt om hem te chanteren. Hij nam ontslag en werd als het ware gedwongen een wereldreis te gaan maken. Uiteraard werd er voor hem na zijn terugkomst geen plaats meer op het podium ingeruimd.

Daarna was de beurt aan de geziene generaal von Fritsch, die onder beschuldiging van homosexualiteit uit zijn functie werd gestoten. Alhoewel het bewijs van zijn onschuld zonder enige moeite op tafel werd gebracht en hij door een militaire eeraad onder voorzitterschap van... Göring volkomen werd gerehabiliteerd, kreeg ook von Fritsch zijn post niet terug.

Deze gebeurtenissen speelden zich geheel af overeenkomstig afschuwelijke en van te voren gegeven richtlijnen.

De leiding van de Wehrmacht kwam nu in andere handen. Generaal Göring, al lang opperbevelhebber van de Luftwaffe, werd geen minister van oorlog maar werd wel bevorderd tot generaalveldmaarschalk. Von Fritsch werd als opperbevelhebber van het leger opgevolgd door de ambitieuze maar apolitieke generaal von Brauchitsch. Verder werd een overkoepelend „Oberkommando der Wehrmacht” ingesteld onder generaal Keitel met als tweede man generaal Jodl. Ook hier deelde in werkelijkheid alleen Hitler de lakens uit. Het gehandhaafde „Oberkommando Heer”, het OKH, ressorteerde dus automatisch onder het OKW.

Er was nog een bijkomstig facet bij de bovenvermelde machinaties: het aureool van de onfeilbaarheid en de onkreukbaarheid van de Duitse opperofficier had enkele flinke deuken opgelopen. En dat was precies wat de politieke machthebbers wensten.

Kort na de inlijving van Oostenrijk werd door alle publiciteitsmedia begonnen met een venijnige en felle campagne, die gericht was tegen de onafhankelijkheid van Tsjecho-Slowakije. Toen deze campagne permanent bleek te worden, deed de chef van de generale staf Beck aan Hitler een memorandum toekomen. Daarin deed hij haarfijn uit de doeken hoe volgens hem de kansen voor Duitsland waren bij een Europees conflict. Hitler was woedend en hij wachtte nu op de eerste en beste gelegenheid om zich ook van deze ouderwets integere man te ontdoen.

Op 30 september 1938 gingen Frankrijk en Engeland volledig door de knieën voor de Duitse eisen inzake Tsjecho-Slowakije. Zonder enig oorlogsgeweld werd Duitsland opnieuw uitgebreid. Op 31 oktober werd Beck ontslagen; zijn opvolger was de eveneens zeer kundige generaal Halder. Deze genoot toen al internationale bekendheid en was politiek neutraal. Hij bleef in functie tot december 1942. Tevens werden nog enkele oudere generaals met pensioen gestuurd en werden nieuwe figuren naar voren geschoven. Een van de bekendsten daarvan was wel de later zo beroemde generaal Heinz Guderian, de tankexpert bij uitnemendheid.

Na het verdrag van München was de oppositie in het leger vrijwel geheel verdwenen. Nadat Slowakije zich op 14 maart 1939 door een onafhankelijkheidsverklaring uit Tsjecho-Slowakije had los-

Generaal Franz Halder, chef staf van november 1938 tot december 1942

gemaakt, viel enkele dagen later het Tsjechische gedeelte als een rijpe appel in Duitse handen in de vorm van het protectoraat Bohemen en Moravië. Toen wist Hitler dat geen enkele Duitse opperofficier meer zijn stem tegen zijn plannen zou verheffen. Hij kon rustig aan de Poolse kwestie beginnen, zelfs indien dat op een oorlog mocht uitlopen.

Vernietiging van Polen

Op opportunistische wijze had Polen meegedaan aan de verdeling van de Tsjechoslowaakse republiek. Direct na München hadden de Polen het gebied van Teschen opgeëist en het, zonder moeite, ook verkregen. Op 21 maart 1939, dus nauwelijks enkele dagen na het liquideren van de rompstaat, maakte Duitsland zijn toen nog gematigde wensen en eisen inzake Danzig en de Poolse Corridor bekend.

Tegelijkertijd stond Litauen, na slechts twee dagen van onderhandelen, het Memelgebied aan Duitsland af. Dit had voor de Polen een teken aan de wand kunnen zijn, maar op bijna lichtzinnige manier werden de Duitse verlangens van tafel geveegd. Op 31 maart verkreeg Polen een Britse garantieverklaring.

Voordat op 23 augustus 1939 de Duitsers en de Sovjets het verbijsterende niet-aanvalsverdrag ondertekenden, hadden er in Moskou nog nadere onderhandelingen plaatsgevonden. De Russen enerzijds en de Engelsen en Fransen anderzijds hadden getracht tot een militaire samenwerking te

komen. Deze werden afgebroken als gevolg van het niet inwilligen van een Sovjet-eis, die inhield dat, bij een gemeenschappelijk optreden tegen Duitse agressie, aan de Sovjet-troepen automatisch vrije doortocht over Pools gebied zou zijn toegestaan. De Polen werden gepolst, maar zij weigerden categorisch; een meedoen met de Duitsers zou hun de vrijheid kosten, maar een samengaan met de Russen was nog erger, dat zou de Polen hun ziel kosten. Men vergete niet, dat de Sovjettroepen al medio augustus 1920 voor de poorten van Warschau hadden gestaan en dat de Polen toen alleen door Franse adviezen en wapensteun, vermeerderd met een gezonde dosis geluk, erin waren geslaagd de Russen naar het oosten terug te slaan. Twee dagen na het sluiten van het monsterlijke niet-aanvalsverdrag met geheime clausules inzake de verdeling van Polen, ondertekenden de Engelsen met de Polen een verdrag van bondgenootschap. Op 1 september 1939 vielen de Duitse legers Polen binen; twee dagen later verklaarden Engeland en Frankrijk aan Duitsland de oorlog.

Duitsland begon de Tweede Wereldoorlog met een economie die al lang op oorlogseconomie was

Generaal Heinz Guderian, chef staf van eind juli 1944 tot eind maart 1945

Brest-Litowsk, eind september 1939; het contact tussen Duitse en Russische eenheden was toen uiterst amicaal

overgeschakeld. Het beschikte over een zeer krachtig veldleger dat met de modernste wapens was uitgerust; het werd aangevoerd door de beste generaals ter wereld, die popelden van verlangen om het in Spanje beproefde op grote schaal in de praktijk te brengen. De Polen konden het voor hen bereikbare maximum aan troepen niet in de strijd werpen, aangezien — om niet te provoceren — hun mobilisatie te laat werd afgekondigd. Hun tegenstand was evenwel uiterst heldhaftig en werd ook nog voortgezet nadat op 17 september de Sovjets hun in de rug waren gevallen. Op 27 september moesten de Polen hun verzet opgeven.

Op Brest-Litowsk rust een zeker noodlot, want het gebeurde in deze eeuw herhaaldelijk dat binnen de muren van deze stad Duitsers en Russen elkaar voor de voeten liepen. De militaire delegaties van beide landen zochten ook nu deze stad uit, om de van te voren in Moskou grof aangegeven demarcatielijn tot in de kleinste onderdelen uit te werken. Bovendien hield men nog een gezamenlijke militaire parade.

Na het afsluiten van de gewonnen veldtocht kwamen de Duitse generaals weer spoedig tot bezinning. De reëel denkenden en verstandigsten onder hen hoopten vurig, dat een politiek vergelijk met de westelijke mogendheden nog tot de mogelijkheden behoorde. Tegen een confrontatie in het westen zag het Duitse opperbevel zonder meer op, aangezien het vooral de Franse kracht sterk overschatte. Dat in de periode van concentratie van de Duitse hoofdmacht in Polen, waardoor de westflank maar spaarzaam was verdedigd, de Franse legerleiding geen enkele poging liet ondernemen om de Duitse linies ten minste af te tasten, had eigenlijk voor zich zelf moeten spreken.

De Duitse generaals complotteerden niet meer maar wisten wel zó te manipuleren, dat de al voor november 1939 geplande aanval in het westen enkele malen werd uitgesteld. De in Polen geleden verliezen waren voor de Wehrmacht overkomelijk geweest. Daarbij vergeleken waren de in april geleden verliezen bij de invasie van Denemarken en Noorwegen helemaal te verwaarlozen. In werkelijkheid was inderdaad in de periode van september 1938 tot mei 1940 de Wehrmacht in kracht en omvang alleen maar toegenomen. In elk opzicht werd voor de Duitsers de veldtocht in het westen van mei en juni 1940 tot een volledig succes. Nog meer dan in Polen maakten zij gebruik van het tankwapen om diep in het vijandelijke achterland te kunnen doorstoten. De samenwerking van tankwapen en Luftwaffe was — hoewel grond-luchtverbindingen vrijwel ontbraken — zeer doeltreffend te noemen.

De uitgestippelde strategie was zonder meer juist. Toch maakte Duitsland een kardinale fout: in plaats van de tang te sluiten en de Britse militaire macht geheel te vernietigen, lieten de Duitsers hun tegenstanders bij Duinkerken, zij het met veel moeite, door de mazen van het net slippen.

Een zeer interessant facet van de Franse veldtocht werd later nog belicht door de generaal van de pantsertroepen von Thoma, die reeds tijdens de Spaanse burgeroorlog een van de Duitse prominenten aan nationalistische zijde was. Nadat hij bij El Alamein in krijgsgevangenschap was geraakt, vertelde hij dat de Duitsers het Franse front niet hadden opengebrouwen met 6.000 tanks maar met slechts 2.400. Daarbij loofde hij de kwaliteit van de Franse tanks, die volgens hem ook numeriek niet eens zo zeer in de minderheid waren. Ze waren echter wel veel langzamer dan de Duitse

tanks. Daardoor konden, volgens hem, de Duitsers het verrassingselement bespelen, waardoor de opbouw van nieuwe Franse verdedigingslijnen tot de onmogelijkheden ging behoren.

Na de Franse ineenstorting overwoog de Duitse leiding even, gedeeltelijk te demobiliseren maar zelfs tot een tijdelijke geringe troepenvermindering kwam het nooit.

In de herfst van 1940 leed de Luftwaffe in de strijd om Londen haar eerste grote nederlaag van deze oorlog. Mede door het psychologisch effect van dit gebeuren ging men aan de Duitse kant nooit meer serieus verder met de uitwerking van het invasieplan voor Engeland. Zonder dit ooit te willen erkennen, leerde men geleidelijk in Duitsland de Engelsen op hun juiste waarde te schatten. Nu zag men deze zo gesmade flegmatici als zeer dappere, goed gedisciplineerde en uitzonderlijk taai soldaten (hetgeen overigens door Hitler zelf in „Mein Kampf” reeds was vermeld op basis van zijn eigen ervaringen in de Eerste Wereldoorlog).

Maar toch ging de Balkan-veldtocht van april 1941 de Duitsers weer vrij gemakkelijk af. De tegenstand van Joegoslavië zakte snel ineen. De heldhaftige Grieken, die kort daarvoor de Italianen bijna beslissend hadden verslagen, moesten uiteindelijk ook het onderspit delven.

Deze operaties hadden het begin van de voor mei geplande Russische veldtocht iets doen opschuiven. Verdeeld over drie legergroepen trokken op 22 juni 1941 honderdtwintig Duitse divisies, waaronder 17 tank- en 12 gemotoriseerde divisies, de Sovjet-Unie binnen.

Zomer 1942, Roemeense cavalerie in opmars aan de zuidelijke sector van het oostfront

Generaal-veldmaarschalk Gert von Rundstedt, opperbevelhebber van de legergroep Zuid aan het oostfront en verder o.m. opperbevelhebber aan het westfront tijdens het Ardennen-offensief

Planning en bevelvoering

De Legergroep Noord (29 divisies) werd aangevoerd door generaal-veldmaarschalk Ritter von Leeb en had als voorlopig doel de inneming van Leningrad; geheel afgestemd op het operatieplan van deze legergroep wierpen de Finnen twaalf divisies in de strijd.

De Legergroep Midden (50 divisies) stond onder bevel van generaal-veldmaarschalk von Bock en had als voorlopig doel de hoofdstad Moskou.

De Legergroep Zuid (41 divisies) werd aangevoerd door generaal-veldmaarschalk von Rundstedt en

had als voorlopig doel de inneming van Kiev, de hoofdstad van de Oekraïne. Tien Roemeense divisies zouden de bewaking van de Proeth-stelling verzorgen, en zeven Roemeense divisies werden aan het commando van von Rundstedt toegevoegd. Aan het begin van de veldtocht beschikte het Duitse opperbevel nog over een reserve van 26 divisies.

Indien aan de namen van von Rundstedt, von Bock en von Leeb ook nog die van generaal-veldmaarschalk von Manstein wordt toegevoegd, zijn de vier allerbeste Duitse legeraanvoerders uit de Tweede Wereldoorlog genoemd. Ook officieren als bijvoorbeeld de generaal-veldmaarschalken von Kleist, von Kluge, Model, von Witzleben en Rommel hadden eens of vaker legergroepen aangevoerd, maar zij misten — vooral bij tegenslag — net dat vleugje briljante feeling dat het optreden van de vier eerstgenoemden kenmerkte. Knappe leiders van grotere eenheden van het tankwapen waren onder meer de generaals Guderian, Hoth en later de jonge houwdegenen von Manteuffel. Het hier genoemde aantal namen is maar zeer summier. De reserve aan opper- en hoofdofficieren waarover het OKW beschikte was immers schier onuitputtelijk. Volgens een schatting van de betrouwbare „Revue militaire suisse” beschikte omstreeks oktober 1941 het kolossale Duitse leger over 320.00 officieren waaronder 3.000 generaals. Dit stelde Hitler en het OKW in staat, bij falen, of bij eigenwijsheid of aarzeling, de desbetreffende prominenten onmiddellijk te vervangen door anderen die niet alleen ambitieus maar ook nog competent waren.

Voor de Wehrmacht was de zomer van 1941 zeer succesvol, maar in de herfst en de winter zorgden de Sovjets toch wel voor enkele verrassingen. De eerste werkelijke nederlaag leden de Duitsers voor Moskou in december 1941.

Toen de chef van de generale staf, generaal Halder, in deze winter de balans opmaakte, moest hij vaststellen dat de Duitse verliezen in de eerste zeven maanden van de Russische veldtocht aan gesneuvelden, gewonden, vermisten en slachtoffers van de barre koude in totaal 1,1 miljoen man bedroegen. Dat aantal stond gelijk met een derde van de ingezette troepensterkte. Ook Halder begreep dat hij zich had vergist. Ondanks zijn grote kennis van andere legers en hoewel hij zeker niet behoorde tot hen die geloofden in de onfeilbaarheid en het militaire genie van Hitler, had hij in het prille begin van deze nieuwe veldtocht de duur ervan op maximaal tien weken geschat.

Daarenboven had hij het Rode Leger vergeleken met een broze spiegelruit, die bij de eerste de beste barst in ontelbare scherven zou uiteenvallen. Inmiddels had generaal-veldmaarschalk von Brauchitsch zijn functie van opperbevelhebber van het leger moeten neerleggen; Hitler zelf nam deze functie over.

27 augustus 1942

Het oorspronkelijke doel van de Duitse invasie in de Sovjet-Unie was ten minste de AA-lijn (Archangelsk—Astrakan) te bereiken. De inneming van Archangelsk was uiteraard een onmogelijkheid, die van Astrakan heeft korte tijd tot de mogelijkheden behoord.

De generale staf had, ondanks de ongekende wintermoeilijkheden zoals het grote tekort aan warme kleding, toch weer plannen gemaakt; in de uitvoering daarvan drongen Duitse troepen in de lente en de zomer van 1942 verder op Russische bodem door. De Duitse oorlogsvlag werd op de Elbroes gehesen, Elista — niet eens zo ver van Astrakan — was in Duitse handen, in Stalingrad werd ver-

Generaal-veldmaarschalk Fritz von Manstein, een der briljantste Duitse legergroepaanvoerders

woed gevochten en Duitse troepen vormden een bruggehoofd over de zuidelijke oever van het riviertje de Terek.

Daar kwam nog bij dat in Egypte Rommels Afrikakorps gereed stond om de Engelse stellingen bij El Alamein aan te vallen.

Zo was de situatie op 27 augustus 1942.

Na felle gevechten moesten de Duitsers hun bruggehoofd over de Terek opgeven. Dat gebeurde precies één dag later. Achteraf bleek dat deze op zich niet zo belangrijke gebeurtenis het keerpunt in de oorlog is geweest. Aan dat kleine riviertje begon de dramatische terugtocht uit Rusland, met als climax ten slotte de val van Berlijn. Halder voelde de toestand goed aan. Hij was voorstander van een omvangrijke en ordelijke achterwaartse verplaatsing, om veel westelijker nog een nieuwe en sterk verkorte frontlijn te kunnen vormen, die misschien houdbaar zou blijken. Deze plannen wekten de woede van Hitler, die zelfs eiste dat zijn Wehrmacht zich hardnekkig aan Stalingrad bleef vastklampen.

Toch hernamen de Duitsers soms wel eens het offensief, zoals bij Koersk in juli 1943. Daar waren zij nog in staat, op een front van 80 km breedte alleen al aan gevechtstroepen 580.000 man te concentreren. De Sovjets stelden er een troepenmacht tegenover die anderhalf maal zo sterk was als de Duitse. De Duits-Russische krachtsverhoudingen aan tanks, artillerie en luchtmacht waren respectievelijk 9 : 11, 1 : 2 en 10 : 11. Aanvankelijk boekten de Duitsers enig succes, maar na het tot stilstand brengen van hun opmars en hun daaropvolgende terugtocht bleek de frontlijn weer verder westelijk te liggen dan bij het begin van de actie. Dit gebeuren laat zich slechts vergelijken met de laatste Duitse wanhoopspoging, het Ardennenoffensief van medio december 1944.

Wel waren de Duitsers nog steeds in staat een krachtig defensief te voeren. Een verkeerd gebruik daarvan was de verdediging van Stalingrad ter wille van een fictie. Daar werd het Zesde Leger in zijn geheel opgeofferd; de restanten gaven zich op 2 februari 1943 aan de Russen over. De slag van Monte Cassino kan daarentegen als positief voorbeeld worden aangehaald, aangezien de Duitsers daar de weg naar Rome blokkeerden. Het waren eenheden van het Tweede Poolse Legerkorps onder generaal Anders, die op 22 mei 1944 ten koste van zware verliezen de laatste Duitsers konden verjagen uit de puinhopen van het befaamde klooster.

Wél in Parijs

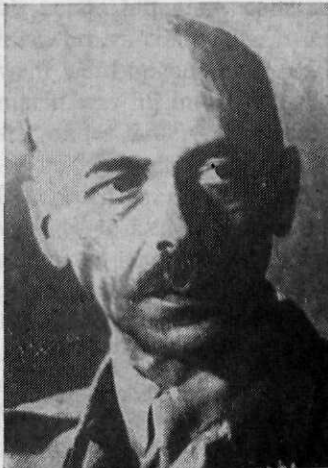
Faalde de uitvoering van de machtsgreep van 20 juli 1944 in Berlijn, die in Parijs slaagde wél. Daar stonden de samenzweerders onder de krachtige leiding van generaal von Stülpnagel; legereenheden zetten binnen enkele uren de voornaamste leden van Sicherheitsdienst en Gestapo achter slot en grendel. Indien de opperbevelhebber in het westen, generaal-veldmaarschalk von Kluge, zich iets positiever en minder aarzelend tegenover de samenzweerders zou hebben opgesteld zouden vele zaken geheel anders zijn gelopen: nu werd de tegenstand voortgezet. In het westen werd de strijd tegen de Amerikanen en Engelsen voornamelijk geleid door von Kluge's chef van de staf, generaal Speidel, die ondanks zijn arrestatie de dans ontsprong en die later in de NAVO nog een hoge functie zou vervullen. Von Kluge, die zelfmoord pleegde, werd opgevolgd door generaal-veldmaarschalk Model.

Na grote onenigheid met Hitler was tezelfder tijd de chef van de stad van het leger, generaal Zeitzler, ontslagen. Tot veler verbazing had Guderian de benoeming als opvolger geaccepteerd. Maar ook Guderian, zelf al even opvliegend van aard, kon de bemoeizucht van Hitler niet blijven aanvaarden. Na heftige woordenwisselingen moest Guderian op zijn beurt op 30 maart 1945 zijn functie neerleggen.

Op de daaropvolgende dag had de Wehrmacht

Stalingrad, herfst 1942; nog vóór de periode van de felle straatgevechten was de stad al bijna geheel vernietigd

Generaal Bor-Komorowski, opperbevelhebber van het Poolse ondergrondse leger tijdens de heldhaftige opstand te Warschau in de nazomer van 1944

zijn laatste chef-staf; het was generaal Krebs, die op de gebeurtenissen geen enkele invloed meer zou, noch kon, uitoefenen.

Opstand in Warschau

De heldhaftige opstand in Warschau van het uit ongeveer 40.000 man bestaande Poolse ondergrondse leger onder commando van generaal „Bor”-Komorowski begon op 1 augustus 1944. De Poolse leiding wist, dat het Sovjetleger van marschalk Rokossovsky aan de rechteroever van de Weichsel posities had kunnen innemen, die een snelle doorstoot naar het westen mogelijk maakten. Met moeite en zorg hadden de Polen zich van een aantal wapens weten te voorzien; hun voorraden munitie en levensmiddelen waren voldoende voor een strijd van slechts acht dagen. Nu wilden zij tot elke prijs zelf hun hoofdstad bevrijden.

De hoognodige ravitaillering der opstandelingen geschiedde door de lucht... met hoofdzakelijk Engelse vliegtuigen, die van bases in westelijk Frankrijk opereerden. De Russen stonden deze vliegtuigen niet toe, alvorens naar hun bases terug te vliegen, tussenlandingen te maken op hun vliegvelden. En verder zwegen zij deze opstand dood.

Door dit optreden boden zij Wehrmacht, Waffen-SS en Grüne Polizei volop gelegenheid het verzet te breken. Op 3 september was de strijd eigenlijk al ten einde, maar het zou nog tot 1 oktober duren voordat generaal Bor zich overgaf. Spoedig daarna bleek duidelijk, dat de overgang over de Weichsel de Sovjets niet voor grote problemen plaatste. Hun „bevrijding” van Warschau werd geen groots gebeuren: de stad was vrijwel ontvolkt en veranderd in een troosteloze puinhoop.

Een leger in het leger

Géén staat in de staat, want dát was de nationaal-socialistische partij in het Derde Rijk. De Waffen-SS was echter wonderwel erin geslaagd een leger in het leger te worden. Vooral tijdens de Russische veldtocht heeft dit, zacht uitgedrukt, op de legerleiding uiterst irriterend gewerkt.

De Waffen-SS trad het eerst tijdens de Poolse veldtocht — zij het dan op bescheiden schaal — voor het voetlicht. In 1940 bestond de Waffen-SS hoofdzakelijk uit vrijwilligers en telde nauwelijks 100.000 man. Ter geruststelling van de Wehrmacht-prominenten werd dit legertje toentertijd nog aangeduid als „politietroepen die, wanneer het nodig was, moesten deelnemen aan de militaire operaties”.

De Waffen-SS was uitstekend gedisciplineerd en prima uitgerust; zij viel niet onder de bevoegdheid van het Oberkommando Heer, maar was uitsluitend verantwoording schuldig aan Hitler en Himmler. Tegen het einde van de oorlog was de totale sterkte nog bijna 600.000 man; op 1 oktober 1944 bedroeg het totale aantal gesneuvelden van de Waffen-SS 320.000 man. Na 1942 nam de toeloop aanzienlijk af en daarom liet men de zg. „bloedvoorschriften” vervallen; zo werd het mogelijk in 1943 zelfs een mohammedaanse divisie op te richten.

Bij deelneming van de Waffen-SS aan militaire operaties in groter verband diende zij evenwel toch het gezag van de opperbevelhebber te erkennen en dat was altijd iemand van de Wehrmacht. Men denke hierbij aan het Ardennen-offensief, waarbij de Waffen-SS op grote schaal was ingeschakeld; het opperbevel was toen in handen van generaal-veldmaarschalk von Rundstedt, die door zijn waardige maar toch autoritaire houding een figuur als de SS-Obergruppenführer Sepp Dietrich heel gemakkelijk overvleugelde.

Het gemak, om niet te zeggen: de graagte, waarmee vele eenheden van de Waffen-SS in mei 1945 capituleerden was uiterst merkwaardig en zeer zeker in strijd met hun „tradities”.

De inlichtingendienst

Het is beslist beter van inlichtingendiensten te spreken, want eerst ná 20 juli 1944 werd de inlichtingendienst van de Wehrmacht ondergeschikt aan de leiding van de Reichssicherheitsdienst. Daarvóór trachtten de leden van de diverse diensten elkaar maar al te dikwijls vliegen af te van-

Een toevallige ontmoeting in Char-kov: NVA-officieren, cursisten aan de Sovjet-krijgsschool, in gesprek met journalisten uit de Bondsrepubliek (foto Markus-Verlag, Keulen)

gen, een situatie die uiteindelijk wel schadelijke gevolgen móést hebben.

Dat de „Abwehr” vóór juni 1941 bij het verzamelen van gegevens over het Rode Leger volkomen had gefaald kwam als een paal boven water te staan. Dat mag te meer ongeloofwaardig lijken omdat men zeker al moest beschikken over alle — uit de eerste hand komende — gegevens tot 1932. Maar in de herfst van 1939 was men zelfs maar al te blij met de vele informatie over het Rode Leger, die men uit de in beslag genomen dossiers van het Poolse ministerie van oorlog kon halen.

Verbetering in deze toestand kwam pas nadat de energieke Gehlen — die na de oorlog een zeer omstreden figuur zou worden — bij de afdeling Fremde Heere Ost werd geplaatst.

De inlichtingendienst der Sovjets werkte daarentegen bijzonder doelmatig. Reeds lang voor het uitbreken van de vijandelijkheden beschikte hij overal over goede ogen en oren.

Van de Duitse plannen en bedoelingen was hij bijna altijd vroegtijdig en volledig op de hoogte. Vanzelfsprekend werden vele verkregen gegevens in de eigen plannen verwerkt. Voor de Sovjets was zeer belangrijk dat zij ook over de sterkte van de Duitse reserves uitnemend waren ingelicht. De Duitsers moesten over de sterkte van de Russische reserves meermal in het duister tasten; daarvoor kwamen zij dikwijls voor onaangename verrassingen te staan. Verschillende Duitse commandanten waren ongetwijfeld in staat het hoe en waarom van een ander te overzien. De daarvoor opgewekte gedachtenassociaties zullen verre van aangenaam zijn geweest: slechte en onvoldoende inlichtingen leiden maar al te vaak rechtstreeks tot verlies en nederlaag.

1918 en 1945

Wanneer men de nederlaag van 1918 wil vergelijken met die van 1945 kan het volgende worden geconcludeerd: de Duitse nederlaag van 1918 was onafwendbaar en beslissend; de nederlaag van 1945 was totaal en gaf daarbij nog het beeld van een catastrofale ineenstorting te zien.

Bundeswehr en Nationale Volksarmee

De leuze „nooit meer Duitse strijdkrachten” werd na de Tweede Wereldoorlog vrij snel vergeten. Nauwelijks een tiental jaren na 1945 hadden twee nieuwe Duitse legers de stadia van opbouw en oprichting vrijwel alweer achter de rug: de Bundeswehr in de Deutsche Bundesrepubliek en de Nationale Volksarmee in de Deutsche Demokratische Republik.

Vele bekenden uit de laatste oorlog, zoals de generaals Heusinger, Speidel en Kammhuber, kwamen weer in het nieuws. En niet alleen als prominenten van de nieuwe Westduitse land- en luchtmacht maar zelfs als bezetters van sleutelposities in de NAVO. Traditiegetrouw had eigenlijk slechts Frankrijk zekere bezwaren ten opzichte van deze Duitse herbewapening. Maar spoedig gooiden ook de Fransen het roer om. In het begin van de jaren '60 was het al mogelijk dat een Duitse hoofdofficier, luitenant-kolonel Gebhardt, docent werd aan de Franse militaire academie St.-Cyr.

Thans is de Bundeswehr het sterkste staande leger in NAVO-verband op ons continent, een door alle bondgenoten gewaardeerde partner.

De grote organisator van de op 18 januari 1956 opgerichte Oostduitse NVA was generaal Vincenz Müller, die een typisch Duitse officierscarrière had doorlopen. De Eerste Wereldoorlog beëindigde hij

als eerste luitenant, commandant van een vlammenwerpers-compagnie, waarna hij in de Reichswehr werd opgenomen. Als kolonel van de Wehrmacht was hij in 1940 in het westen chef van de staf onder Ritter von Leeb. Hij werd als generaal — in de functie van commandant van het XIIe Legerkorps en plaatsvervangend opperbevelhebber van het 4e Leger — in juli 1944 door de Russen gevangen genomen. In 1948 keerde hij uit krijgsgevangenschap terug. In de jaren 1952 tot en met 1957 zette hij zich, gesteund door een kleine maar uitgelezen staf, geheel in om de NVA gestalte te geven.

Van het eerste begin van haar bestaan af hebben de Sovjets aan de NVA zonder enige beperking de modernste uitrusting en bewapening verstrekt. Op dit ogenblik worden de Oostduitsers door de Russen ongetwijfeld gezien als hun beste en betrouwbaarste bondgenoten. Aangezien een dergelijke waardering niet zó maar wordt verworven, kan de westelijke illusie betreffende een eventueel massaal overlopen rustig en definitief overboord worden gezet.

Literatuur

- E. O. Volkman — *Revolutie in Duitsland*. Thieme, Zutphen (1931).
F. Thyssen — *Ik financierde Hitler*. Nelissen, Amsterdam (1947).
E. Taylor — *De val van de vorstenhuizen*. Sijthoff, Leiden (1963).
H. W. Baldwin — *De Eerste Wereldoorlog*. Spectrum, Utrecht (1965).
R. Seth — *Operatie Barbarossa*. Spectrum, Utrecht (1967).
J. Delarue — *Geschiedenis van de Gestapo*. Bruna, Utrecht (1966).

Bij het zien van foto's en filmbeelden van eenheden van de NVA denkt men in de eerste plaats aan de eertijdse Reichswehr. Een volledig gemoderniseerde Reichswehr, uitgerust met de allernieuwste Russische wapens en beter gedisciplineerd dan de Wehrmacht ooit is geweest.

Vele experts zijn unaniem in hun oordeel inzake de Pruisische militaire traditie. Deze werd door het Duitse leger van het Pruisische geërfd en ging daarna via de Reichswehr over op de Wehrmacht. Van deze traditie is bij de huidige Bundeswehr niet veel meer terug te vinden; bij de NVA des te meer en zelfs moeiteloos, niet alleen in het uiterlijk maar vooral in de voorschriften en de strenge tucht. Wanneer men een oude landkaart met een nieuwe vergelijkt, kan zonder moeite worden vastgesteld dat, althans voor een belangrijk gedeelte, de DDR de plaats van het vroegere Pruisen heeft ingenomen. Historisch klopt het dus wonderwel. Wij, in het westen, fronsen de wenkbrauwen . . . en kunnen „tot nader order” nog steeds beschikken over onze eigen tradities én over onze eigen gedachten.

- W. von Schramm — *Opstand der generaals*. Meulenhoff, Amsterdam (1964).
H. Zolling en H. Höhne — *Meesterspion Gehlen*. Forum Boekerij, Den Haag (1971).
H. B. Gisevius — *Bis zum bitteren Ende*, dln I en II. Fretz & Wasmuth, Zürich (1946).
G. Mann — *Deutsche Geschichte 1919—1945*. Fischer Bücherei, Frankfurt/Main (1961).
G. Jukes — *Kursk, the clash of armour*. Ballantine Books, New York (1969).
B. H. Liddel Hart — *The other side of the hill*. Cassell, Londen (1948).
T. M. Forster — *NVA, die Armee des Sowjetzone*. Markus, Keulen (1965).

